

Sitran selvityksiä

110

Tajua Mut! -toimintamallin opit Keravalta

Kysytään, "mitä sulle kuuluu?",
mut mitä sen jälkeen?

Noora Hästbacka
Helmikuu 2016

tajua mut![®]

© Sitra 2016

Sitran selvityksiä 110

ISBN 978-951-563-958-5 (nid.)

ISBN 978-951-563-959-2 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7104 (nid.)

ISSN 1796-7112 (PDF) www.sitra.fi

Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura ry,
verkkajulkaisuja 95

Kirjoittaja: Noora Hästbacka, VTM, tutkija, Nuorisotutkimusseura ry /
Nuorisotutkimusverkosto

Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi

Kuvat: Sitra

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan

Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Esipuhe

LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN lisääntynyt pahoinvointi on yksi yhteiskuntamme merkittävimmistä huolenaiheista. Nykyistä varhaisemman tuen ja toimivampien palveluiden tarve on tunnistettu laajalti. Sitran vuosina 2013–2015 toteuttamassa Nuoren tilannekuva -kokonaisuudessa pyrittiin tietoa avaamalla, yhdistämällä ja analysoimalla luomaan uusia ratkaisuja, joiden avulla syrjäytymisvaarassa olevat nuoret tunnistetaan jo varhaisessa vaiheessa ja heitä voidaan tukea ajoissa, ennen kuin harmeista tulee ongelmia.

Kahden vuoden aikana pilotoidun Tajua Mut! -toimintamallin osapuolina ovat olleet nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset, nuoret ja lapset sekä heidän huoltajansa. Tajua Mut! perustuu avoimuuteen sekä lasten, nuorten ja huoltajien vapaaehtoisuuteen. Toimintamallin avulla ammattilaiset voivat vahvistaa yhteistyötään ja auttaa entistä kokonaisvaltaisemmin lasta ja nuorta. Toimintamalli on alun perin Hollannista, ja se on sovitettu Suomen olosuhteisiin. Pilotihankkeet on toteutettu yhteistyössä hankkeeseen osallistuvien kuntien, Sitran, hollantilaisen ohjelmistotoimittajan sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

Tajua Mut! -toimintamallia on pilotoitu Mikkelissä, Espoossa ja Keravalla. Nämä kaupungit muodostivat monipuolisen kehittämiskentän uudelle toimintamallille. Mikkelin edusti keskikokoista kaupunkia ja Espoo puolestaan pääkaupunkiseudun suurta kuntaa omine erityispiirteineen.

Kerava edustaa pääkaupunkiseudun tuntumassa sijaitsevaa radanvarsikuntaa, jossa nuorille on monipuolista koulutus- ja palvelutarjontaa, nuorisoin liikkuvuus on runsasta ja kuntarajat hämärtyvät luontevasti nuoren arkielämässä. Keskikokoisena ja ketteränä kaupunkina Kerava pääsi joustavasti liikkeelle uuden toimintamallin käyttöönotossa. Hallintokuntien yhteistyö on ollut Keravalla, erityisesti sote-sektorilla ja nuorisotoimessa, silmiinpistävän luontaista. Kerbiili-bussi, liikkuva nuorisotalo, on hyvä esimerkki nuorisotoimen ennakkoluulottomasta otteesta.

Tässä julkaisussa kerrotaan nuorten, vanhempien ja ammattilaisten kokemuksista Tajua Mut! -toimintamallista Keravalla. Julkaisussa selvitetään Tajua Mut! -toimintamallin mahdollisuuksia, haasteita ja kehittämistarpeita, jotka koskevat muun muassa nuoren tavoittamista, luottamussuhteen rakentamista, tukitoimia ja verkostopalavereita. Espoosta ja Mikkelistä saatuja kokemuksia on hyödynnetty toimintamallin kehittämisessä ja ne on koottu aiemmin julkaistuihin selvityksiin.

Keravan Tajua Mut! -pilotti toi esiin samoja seikkoja, kuten aiemmatkin pilotit: Tajua Mut! -toimintamalli auttaa tunnistamaan apua tarvitsevat nuoret. Se kannustaa ammattilaisia aiempaa laajempaan yhteistyöhön. Nuoret tuntevat tulevaisuuttaan aiempaa paremmin. Yhden ammattilaisen toteamus ”jos ei ole paikkaa, mihin nuori ohjataan, se on haaste” kiteyttää kuitenkin kaikille kunnille yhteisen ongelman. Tunnistaminen ja yhteinen keskustelu riittävät monessa tapauksessa, mutta toisinaan tarvitaan myös muita tukimuotoja, joiden saatavuus ei ole paras mahdollinen. Haastattelussa tuli myös esiin, että nuorten auttamiseksi tarvitaan hyvin tavallisia asioita: luottamusta, aikaa, pitkäjänteisyyttä ja kavereita. Nuoret tarvitsevat välittävää rinnalla kulkijaa.

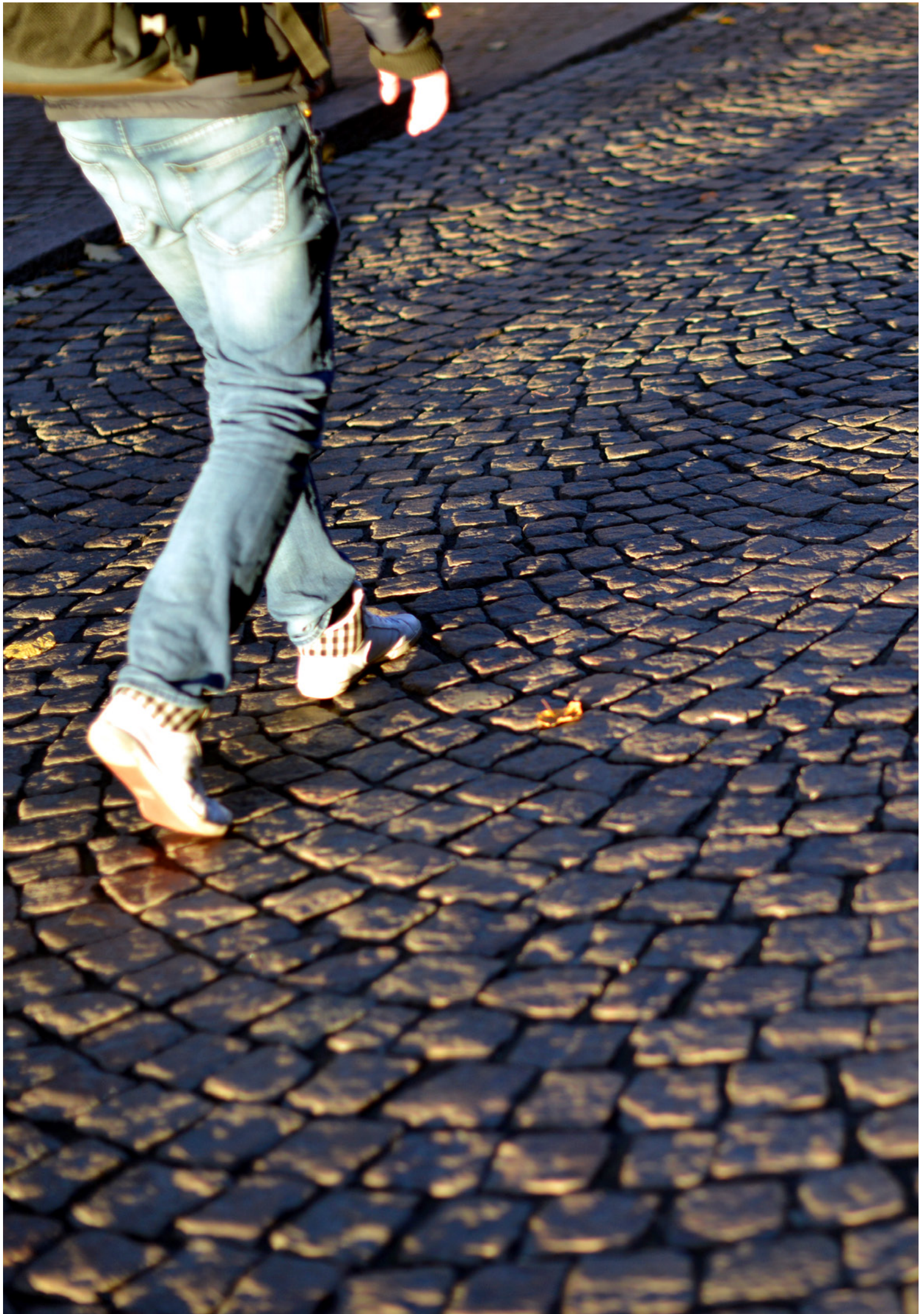
Aiemmat Tajua Mut! -pilotit ja Sitran sekä Pelastakaa Lapset ry:n pystyttämä nuorten Suunta-palvelu ovat osoittaneet, että lasten ja nuorten palveluita tulee kehittää ennaltaehkäiseviksi, saumattomiksi ja asiakaslähtöisiksi. Hankkeista koottujen kokemusten pohjalta Sitra julkaisi elokuussa 2015 Lasten ja nuorten palvelut 2020 -pamfletin palvelujen kehittämiseksi. Tajua Mut! -toimintamalli sopii mainiosti yhtenä työkaluna yhteistyön ja varhaisen puuttumisen välineeksi. Riihimäki on kevään 2016 aikana liittymässä Tajua Mut! -toimijoiden joukkoon.

Haluan lämpimästi kiittää Noora Hästbackaa ja muita Nuorisotutkimusseura ry:n tutkijoita arvokkaan aineiston kokoamisesta ja kiteyttämisestä, Keravan kaupunkia tämän tutkimuksen mahdollistamisesta sekä tutkimukseen osallistuneita ammattilaisia tärkeästä tuesta Tajua Mut! -toimintamallin kehittämisessä. Kiitokset erityisasiantuntija Mia Talikalle ja toimialajohtaja Pertti Rantaselle. Kiitokset kuuluvat myös nuorisovaltuustolle ja Vernerin Laakkoselle aktiivisuudesta. Kiitokset kuuluvat niin ikään Keravan Tajua Mut! -ohjaus- ja projektiryhmälle sekä projektitiimin henkilöstölle. Lisäksi esitän kiitokset opetus- ja kulttuuriministeriön johtaja Georg Henrik Wredelle hedelmällisestä yhteistyöstä hankkeen eri vaiheissa.

Tajua Mut! Ketään ei jätetä!

Helsingissä helmikuussa 2016

Kimmo Haahkola
johtava asiantuntija, Sitra

Sitran selvityksiä 110

Tajua Mut! -toimintamallin opit Keravalta

Kysytään, ”mitä sulle kuuluu?”, mut mitä sen jälkeen?

Nuorisotutkimusseura ry / Nuorisotutkimusverkosto

Noora Hästbacka

Helmikuu 2016

Sisällys

Esipuhe	1
Tiivistelmä	4
1 Johdanto	7
1.1 Keravan Tajua Mut! -toimintamallin käytännöt	7
1.2 Tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja aineistot	8
1.3 Tutkimukseen osallistuneet nuoret	9
2 Keravan Tajua Mut! -toimintamallin arviointia	11
2.1 Nuorten tavoittaminen tuen piiriin	11
2.2 Luottamuksellisen suhteen rakentaminen	16
2.3 Ongelman ja tuen kohtaaminen palveluissa	19
2.4 Verkostopalaverit työskentelymuotona	21
3 Pohdintaa: miten toimintamalli tuo lisäarvoa?	27
Liite: Tajua Mut! -toimintamallin taustaa ja periaatteet	30
Lähteet	33

Tiivistelmä

TÄSSÄ RAPORTISSA tarkastellaan Keravan Tajua Mut! -toimintamallin toimivuutta nuorten näkökulmaa painottaen. Tajua Mut! -toimintamallin tavoitteena on ehkäistä nuorten syrjäytymistä ja puuttua ongelmiin ajoissa, kokonaisvaltaisesti ja asiakaslähtöisesti moniammatillisen yhteistyön avulla. Toimintamalli perustuu siihen, että ammattilaiset ilmoittautuvat yhteistyöhön eli liputtavat, ja yhteisiin tapamisiin eli verkostopalaveriin.

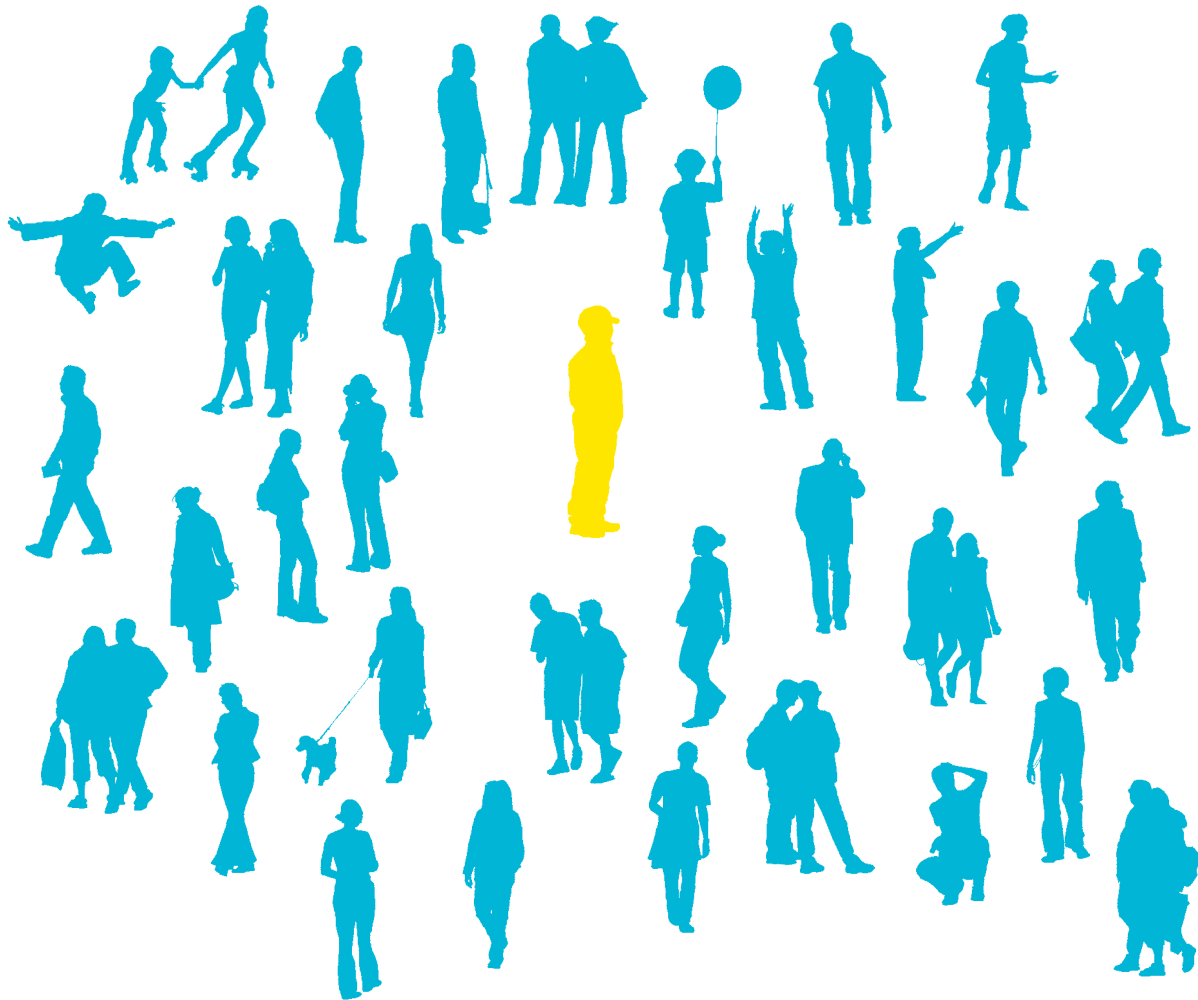
Tutkimusaineisto koostuu nuorten, vanhempien ja etsivien nuorisotyöntekijöiden haastatteluista sekä projektiryhmään kuuluvien ammattilaisten keskusteluista. Moniääninen aineisto kuvaa kokemuksia Tajua Mut! -toimintamallin käytännöistä nuorten palvelujärjestelmän osana, ja aineisto tuo näkyväksi sen mahdollisuuksia sekä haasteita nuorten auttamisessa.

Tutkimuksessa Tajua Mut! -toimintamallin käytännöt hahmottuvat avunsaantiprosessin vaiheissa nuorten tavoittamisen, luottamuksen rakentamisen, tuen kohdentamisen ja moniammatillisen yhteistyön kautta. Nämä prosessin vaiheet voidaan nähdä myös herkästi haavoittuvina pisteinä, joissa parhaimmillaan apua tarvitseva nuori tunnistetaan, nuori motivoituu ja ottaa apua vastaan sekä työskentelee ammattilaisten kanssa omien tarpeidensa mukaan.

Aineiston perusteella Tajua Mut! -toimintamallin vahvuutena on, että se antaa työntekijöille mahdollisuuden tarjota matalan kynnyksen apua ja nuorille mahdollisuuden tulla autetuiksi. Jotkut nuoret ovat saaneet ongelmiinsa apua aiempaa varhaisemmassa vaiheessa, ja joitakin uusia tahoja on saatu mukaan yhteistyöhön. Toisaalta joihinkin nuoriin pidettiin liian vähän yhteyttä ja tarjotut palvelut eivät kohdanneet nuoren tarvetta. Myös ammattilaisten välisessä yhteistyössä ja verkoston rakentamisessa on haasteita.

Tajua Mut! -toimintamalli voi tuoda lisäarvoa palvelujärjestelmään erityisesti etsivän nuorisotyön apuvälineenä, ja se voi parantaa nuorten palveluiden saatavuutta sekä varhaista tuensaantia. Jotta moniammatillinen verkostotyö toteutuu tarkoituksenmukaisesti ja kokonaisvaltaista tukea voidaan tarjota nuorilähtöisesti, on kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin:

1. Toimintamallin käyttöönotossa ja liputtamiskriteereiden määrittelyssä tarvitaan nuorilähtöisiä menetelmiä. Lisäksi nuorten tavoittamisessa ja tilanteen selvittämisessä tarvitaan sinnikkyyttä sekä yhteistyötä.
2. Monen nuoren elämäntilanne edellyttää välittävää ja rinnalla kulkevaa tukihenkilöä, joka tuntee nuoren toiveet sekä tarpeet. Luottamussuhteen ja nuoren motivaation rakentamiseen tarvitaan aikaa ja resursseja, jotta nuori on valmis ottamaan apua vastaan.
3. Nuorten hyvinvointia tukevien tekijöiden, kuten kavereiden ja mielekkään tekemisen, tulisi olla palveluiden kohdentamisen lähtökohtana. Tarjotun tuen tulee perustua nuoren avuntarpeiden, resurssien ja voimavarojen huolelliseen arviointiin.
4. Nuori hyötyy verkostopalaverista, kun tarvittava luottamus on rakennettu auttajien kanssa ja/tai nuorella on verkostossa oma tukihenkilö. Nuoren läheiset on myös tarpeen ottaa mukaan verkostoon.

1 Johdanto

1.1 Keravan Tajua Mut! -toimintamallin käytännöt

Tajua Mut! -toimintamallin tavoitteena on ehkäistä nuorten syrjäytymistä ja puuttua ongelmiin ajoissa, kokonaisvaltaisesti ja asiakaslähtöisesti moniammatillisen yhteistyön avulla. Yhteistyö ja tiedonkulku mahdollistetaan uudella tavalla Tajua Mut! -järjestelmän kautta. Erityisesti oppilaitosten, viranomaisten ja järjestöjen yhteistyö nähdään keskeisenä tavoitteena. Toiminnassa mukana olevat toimijat voivat ilmoittautua mukaan yhteistyöhön kirjaamalla nuoren tunnistetiedot sähköiseen järjestelmään eli ”liputtamalla” nuoren. (Ervamaa ym. 2014.)

Tajua Mut! -toimintamalli perustuu nuoren vapaaehtoiseen osallistumiseen, jolloin liputetaan vain, kun nuori antaa siihen suostumuksensa (Ervamaa ym. 2014). Etsivää nuorisotyötä koskeva laki kuitenkin mahdollistaa yhteystietojen kirjaamisen silloin, kun nuori tarvitsee viipymättä tukea päästäkseen palvelujen piiriin (Nuorisotyölaki 72/2006 §7c). Jos viranomainen arvioi nuoren tuentarpeen merkittäväksi, mutta viranomainen ei esimerkiksi tavoita nuorta, liputtaminen on mahdollista myös ilman nuoren antamaa suostumusta.

Tieto liputuksesta välittyy etsivälle nuorisotyöntekijälle, joka ottaa yhteyttä nuoreen ja ehdottaa yhteistyötä. Tajua Mut! -toimintamallin periaatteena on, että nuorten asioista puhutaan vasta, kun kaikki osapuolet ovat paikalla. Käytännössä tämä tarkoittaa verkostopalavereiden pitämistä nuoren, etsivän työntekijän ja liputtaneen työntekijän kanssa.

Keravalla Tajua Mut! -toimintamalli otettiin käyttöön helmikuussa 2015. Tätä ennen toimintamallia oli kokeiltu Mikkeliissä ja Espoossa. Yhteisistä tavoitteista ja toiminnan periaatteista huolimatta kaupunkien tavoissa toteuttaa Tajua Mut! -toimintamallia on joitakin eroavaisuuksia (Katso taulukko 1.). Taulukossa 1 kuvataan toimintamallin alkuvaiheiden käytännöt eri kaupungeissa. Keravan käytäntöjä on rakennettu Espoon ja Mikkelin oppien pohjalta.

Koettiin, että Tajua Mut! -toimintamalli sopii tietyin ehdoin hyvin myös Mikkelin palvelujärjestelmään: Liputuksesta seuraava toiminta ja toimintamalli kokonaisvaltaisen palvelujärjestelmän osana edellyttävät kehittämistä. Lisäksi nuorten huoltajien roolia tulisi vahvistaa. (Junttila-Vitikka & Ronkainen 2015, 4.) Hellströmin (2015) mukaan Espoossa toimintamallia kritisoitiin nuorten kanssa toimivien ammattilaisten keskuudessa: toimintamallin ei ajateltu tuottavan lisäarvoa, vaan luovan pikemminkin päällekkäisen verkoston. Monet nuorten auttamisen ongelmat nähtiin palvelujärjestelmän rakenteissa ja palveluihin pääsyn vaikeutena, johon varhaiseen tunnistamiseen suunnattu toiminta ei auta. Toimintamallin vahvuuksina nähtiin matalan kynnyksen tuen idea ja mahdollisuus uusiin yhteistyökumppaneihin. (Hellström 2015, 4.)

Mikkeliissä ja Espoossa nuorelle tarjotaan palveluita siinä vaiheessa, kun kaksi ammattilaista on ilmoittautunut järjestelmän kautta auttamistyöhön eli on muodostunut niin sanottu lippupari. Sekä Mikkelin että Espoon Tajua

Taulukko 1. Tajua Mut! -toimintamallin käytännöt Mikkeliissä, Espoossa ja Keravalla.

	Mikkeli	Espoo	Kerava
Käynnistyminen	2013	2014	2015
Toteutus	Olkkarin ¹ yhteydessä	Omnian ² etsivä nuorisotyö	Ohjaamon ³ yhteydessä
Kohde	13–28-vuotiaat	9–28-vuotiaat	16–28-vuotiaat
Toimenpiteiden käynnistys	Lippupari	Lippupari	Yksi lippu
Tapaamisen koordinointi	Ensimmäinen liputtaja	Etsivä	Etsivä

¹ Mikkeliissä toimiva kohtaamispaikka nuorille, jossa tarjotaan matalan kynnyksen ohjaus- ja tukipalveluja.

² Espoon seudun koulutuskuntayhtymä.

³ Keravan matalan kynnyksen palvelupiste nuorille.

Mut! -toimintamallin käyttöönoton alkuvaiheessa toimenpiteisiin johtaneita lippupareja muodostui vähän. Sen takia nuorten kokemuksia ja näkökulmaa toimintamallin käytännöstä ei voitu arvioida laajasti. Toimintamallin jalkauttaminen ammattilaisten keskuuteen oli vaikeaa esimerkiksi siksi, että liputuksesta koitua työmäärä ja liputuksen kriteerit koettiin epäselviksi (Junttila-Vitikka & Ronkainen 2015; Hellström 2015).

Keravalla otettiin muista kaupungeista poiketen käyttöön yhden lipun periaate, jossa nuoret kontaktoidaan jo yhdestä liputuksesta. Lisäksi Tajua Mut! -toimintamallin jalkauttamista ja käyttöönottoa on toteutettu tekemällä sopimuksia liputuskriteereistä eri palveluorganisaatioissa: missä tilanteessa ja millaisin perustein nuori liputetaan. Tämän seurauksena etsivän nuorisotyön ja muiden tahojen välinen yhteistyö on lisääntynyt. Käytännön tasolla Tajua Mut! -toimintamallia on hyödynnetty etsivän nuorisotyön

apuvälineenä: keinona ohjata nuoria etsivän nuorisotyön piiriin. Etsivä nuorisotyöntekijä kontaktoi nuoren, ylläpitää rekisteriä ja huolehtii yhteydenpidosta sekä tekee arvion avuntarpeesta ja mahdollisista jatkotoimenpiteistä (verkostopalaveri nuoren ja muiden tahojen kanssa). Keravan alueella työskenteli ennestään yksi etsivä nuorisotyöntekijä, ja Tajua Mut! -toimintamallin myötä etsivän tehtäviä on hoitanut myös toinen työntekijä.

Joulukuussa 2015 Keravalla oli liputettu yhteensä 85 nuorta, joista yhdeksän kohdalla oli muodostunut lippupari. Suurin osa liputetuista nuorista on 18–22-vuotiaita (56 nuorta), ja alaikäisiä heistä on vain 5. Pääosa liputuksista on tullut ammattiopisto Keudasta, sosiaali- ja terveystieteiden palveluista sekä nuorisopalveluista. Lisäksi yksittäisiä liputuksia on tullut TE-palveluista, nuorisotasuntoyhdistykseltä ja kolmannelta sektorilta. (Hankkeen tilasto 2.12.2015.)

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja aineistot

Tutkimuksen tavoitteena on arvioida Keravan Tajua Mut! -toimintamallin toimivuutta, tarpeellisuutta ja mielekkyyttä sekä mahdollisia kehittämistarpeita nuorten näkökulmasta. Kyseessä on laadullinen tutkimus, joka fokusoi selvittämään erityisesti toimintamallin tuomia hyötyjä nuorille ja kartoittamaan sen käyttöönottoon liittyviä onnistumisia sekä haasteita. Tajua Mut! -toimintamallin toimivuutta arvioidaan tutkimuksessa sekä nuorten avuntarpeen että olemassa olevien nuortenpalvelujen ja niiden saatavuuden kannalta. Tutkimusaineisto rakennettiin moniääniseksi, jotta toimintamallin tarpeellisuutta on mahdollista pohtia eri näkökulmista.

Tutkimuksen toteuttamisen käytännöistä ja raportin kirjoittamisesta vastasi tutkija Noora Hästbacka. Tutkimusryhmään kuului lisäksi Nuorisotutkimusseuran tutkimusjohtaja Leena Suurpää ja erikoistutkija Anu Gretschel sekä Mikkelin ammattikorkeakoulun Nuorisotalon tutkimus- ja kehittämiskeskuksen Juvenian johtaja Jussi Ronkainen ja opiskelija Sheela Ranta-aho.

Aineistonkeruu aloitettiin lokakuussa 2015 osallistumalla ja havainnoimalla hankkeen työntekijöiden työskentelevä nuortenpalveluiden kentällä⁴. Havainnoinnin pohjalta suunniteltiin, miten haastattelut toteutetaan eri tahoille. Päätettiin, että Tajua Mut! -toimintamalliin osallistuneita

nuoria, heidän vanhempiaan ja nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia haastatellaan tutkimusta varten. Yksilöhaastatteluita tehtiin yhteensä kymmenen⁵: kuudelle Tajua Mut! -toimintamallissa mukana olleelle nuorelle, kahdelle nuoren vanhemmalle⁶ ja kahdelle etsivälle nuorisotyöntekijälle⁷. Haastattelussa selvitettiin nuorten elämäntilanteita, palvelutarpeita ja palvelujärjestelmän kykyä vastata niihin sekä kokemuksia palveluista.

Yksilöhaastattelujen jälkeen Tajua Mut! -toimintamallin projektiryhmälle järjestettiin kaksi toimintamallia arvioivaa ryhmähaastattelua marraskuussa 2015: toinen asiakaspintatason työntekijöille ja toinen hallinnon tason työntekijöille. Keskustelua pohjustettiin muusta aineistosta koostetulla tietopakettilla ja alustavilla tuloksilla. Lisäksi hankkeen ohjausryhmälle annettiin mahdollisuus kommentoida tutkimuksen tuloksia tammikuussa 2016 ennen raportin julkaisemista.

Yhteiset liputuskriteerit lisäsivät yhteistyötä.

⁴ Havainnointia tehtiin ammattilaisille suunnatuissa hankkeen koulutustilaisuuksissa (2 kpl), nuorille suunnatuissa hankkeen markkinointitilaisuuksissa (2 kpl) sekä yhdessä sidosryhmätapaamisissa hankkeen työntekijöiden ja kaupungin työntekijöiden välillä.

⁵ Haastattelut toteutettiin loka–marraskuussa 2015 Keravan kaupungin kirjastossa tai Ohjaamossa. Haastattelut kestivät vajaasta tunnista yli kahteen tuntiin. Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat täysi-ikäisiä, ja he osallistuivat haastatteluihin vapaaehtoisesti. Haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja anonymisoitiin. Keravan kaupungin vapaa-aikapalveluiden toimialajohtajalta pyydettiin tutkimuslupa haastatteluja varten. Nuorille ja vanhemmille annettiin kaksi elokuvalippua kiitokseksi tutkimukseen osallistumisesta.

⁶ Nuorten huoltajia ei tavoitettu tutkimukseen enempää. Haastattelut vanhemmat pyydettiin tutkimukseen mukaan tutkimukseen osallistuneiden nuorten kautta. Kolme nuorta antoi toisen vanhemman yhteystiedot, ja näistä kaksi tavoitettiin tutkimushaastattelua varten.

⁷ Etsivien nuorisotyöntekijöiden haastatteluja ei nosteta raportissa erikseen esiin niiden anonymiteetin säilyttämiseksi. Etsivien haastattelulainaukset on yhdistetty projektiryhmän työntekijöiden haastattelulainauksiin.

1.3 Tutkimukseen osallistuneet nuoret

Haastateltavat nuoret tavoitettiin etsivien nuorisotyöntekijöiden avustuksella. Kuusi nuorta vastasi työntekijän yhteydenottoon, ja nämä kuusi olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Näihin nuoriin otettiin yhteys tekstiviestillä haastattelua varten tai sovittiin tapaaminen työntekijän välityksellä.

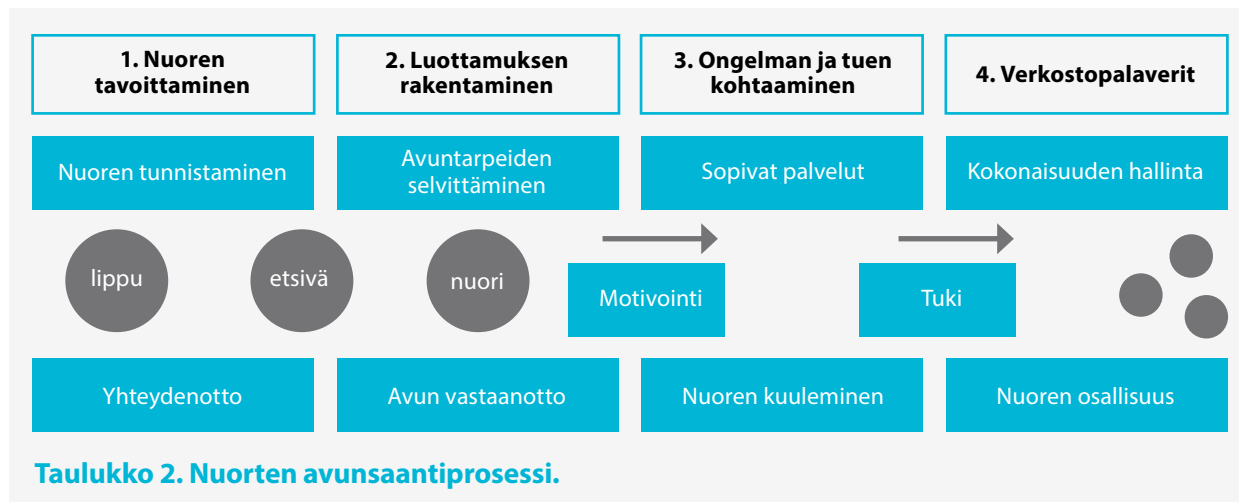
Haastatellut nuoret olivat 18–21-vuotiaita, lukuun ottamatta yhtä 28-vuotiasta nuorta aikuista. Haastatellut nuoret vastasivat ikänsä puolesta hyvin toimintamallissa mukana olevia nuoria. Neljä haastateltua nuorta oli etsivän nuorisotyöntekijän liputtamia asiakkaita (kaksi pidempi-aikaista asiakasta ja kaksi uudempaa asiakasta). Yksi nuorista oli saanut lippuparin, ja yksi oli liputettu nuorisopalveluiden ulkopuolelta. Työskentely oli aloitettu kaikkien tutkimukseen osallistuneiden nuorten kanssa, ja suurin osa heistä oli jo keväällä toimintamalliin mukaan tulleita nuoria.

Yksi kuudesta haastatellusta ei kaivannut haastatteluhetkellä ollenkaan ammattilaisten apua, vaan hän opiskeli ja oli tyytyväinen elämäntilanteeseensa. Muilla viidellä nuorella oli erilaisia palveluiden ja tuen tarpeita. Tästä huolimatta kaikilla ei ollut aktiivista suhdetta kenenkään työntekijän kanssa.

Tajua Mut! -toimintamalli ei ollut kaikille nuorille ennestään tuttu, vaikka he olivatkin toimintamallissa mukana. Nuorille toimintamalli ja palveluverkosto hahmotuivat etsivän nuorisotyöntekijän tarjoaman avun kautta. Tästä huolimatta he suhtautuivat toimintamalliin myönteisesti tai neutraalisti. Haastatelluilla vanhemmilla ei myöskään ollut varsinaisia kokemuksia toimintamallista, mutta he pitivät sitä kuulemansa perusteella hyvänä lisänä palvelujärjestelmään.

2 Keravan Tajua Mut! -toimintamallin arviointia

TÄSSÄ LUVUSSA esitellään Tajua Mut! -toimintamallin käyttöön liittyviä onnistumisia ja haasteita nuorten näkökulmaa painottaen. Toimintamallia kuvataan avunsaantiprosessin eri vaiheiden kautta: apua tarvitsevan nuoren tunnistamisesta sopivien palveluiden löytämiseen (Katsotaan taulukko 2.). Jokaisen vaiheen kohdalla tarkastellaan, miten toimintamallin käytännöt ja nuorten kokemukset vastaavat toimintamallille asetettuja tavoitteita: nuorilähdistä, varhaista ja kokonaisvaltaista tuensaantia sekä ammattilaisten välisen yhteistyön rakentamista.

2.1 Nuorten tavoittaminen tuen piiriin

Tajua Mut! -toimintamallin tavoitteena on saada nuori avun piiriin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Toimintamalliin pääsee mukaan, kun viranomainen tai muu koulutettu toimija liputtaa nuoren eli kirjaa nuoren yhteystiedot rekisteriin.

Liputtaminen edellyttää ensinnäkin kentän toimijoiden kykyä tunnistaa nuoren avuntarve ja valmiuksia käyttää toimintamallia. Toiseksi nuoren osallistuminen toimintamalliin edellyttää nuorelta motivaatiota ja halua ottaa apua vastaan. Käytännön haasteena on lisäksi yhteydenotto nuoreen ja keskustelun mahdollistaminen. Nämä edellytykset muodostavat ensimmäiset kriittiset kohdat toimintamallissa ja apua tarvitsevien nuorten tavoittamisessa.

Apua tarvitsevan nuoren tunnistaminen – ”Aikuisten pitäis enemmän avata silmiä, keskittyä siihen”

”Me ollaan lähdetty sille linjalle, et jokaiseen [lippuun] reagoidaan. Juuri sen takia ollaan lähdetty siihen, että reagoidaan, koska ne on aina ikään kuin kaikissa on joku asia, mitä pitäis hoitaa.”

Hallinnon tason työntekijä

Työntekijöiden ja nuorten puheissa toimintamalli miellettiin ennen kaikkea etsivän nuorisotyön apuvälineeksi – tavaksi saattaa nuoria etsivän työn piiriin. Haastateltujen työntekijöiden mukaan liputtaminen tarjoaa yksinkertaisen tavan jakaa huolta ja ohjata nuorta eteenpäin palvelujärjestelmässä. Työntekijän ei tarvitse tietää, mistä tai minkälaista apua nuorelle olisi saatavilla. Matalan kynnyksen auttaminen on mahdollista myös tilanteissa, joissa ammattilaisen omat resurssit eivät mahdollista nuoren kanssa työskentelyä.

”Jos sä kysyt, mitä kuuluu, ja sit se nuori kertoo ongelman, mihin sulla ei oo ammattitaitoo eikä kykyä vastata, ni tolla konstilla sä voit ehkä ohjata sen jollekin, joka sen asiaan osaa vastat, ja osaa auttaa sitä nuorta.”

Hallinnon tason työntekijä

”Täs toimintamallin keskiössä on etsivä, kun se on etsivän työntekijän niinku työväline. Uusi työväline, joka on otettu käyttöön. Etsivä on se ensimmäinen, joka lähtee ohjaamaan niitä niihin palveluihin, niin hän varmistaa sen, että se, mikä tehdään, niin se myös toteutuu. Et hän kulkee siinä rinnalla, mikä niinku täs varmistaa sen avunsaannin.”

Hallinnon tason työntekijä

Haastateltujen työntekijöiden mukaan toimintamalli on lisännyt etsivään nuorisotyöhön tulevia ilmoituksia nuorista, jotka eivät olisi muuten vielä päätyneet sen asiakkaiksi. Yleensä etsivän nuorisotyön asiakkaat ovat koulutuksen keskeyttäneitä nuoria, joista tulee ilmoitus ammatillisesta oppilaitoksesta eroamisen jälkeen (Aaltonen & Berg 2015, 48). Toimintamalli on mahdollistanut esimerkiksi etsivän työntekijän antaman tuen jo ennen koulutuksen keskeytymistä.

”On sellasia [nuoria], jotka ei ois tullu etsivän piiriin ilman tätä toimintamallia ainakaan vielä, et ehkä jossain vaiheessa ne ois pudonnu jostain, että ne olis pitäny ilmoittaa etsivälle. Mutta on siis semmosia, jotka ei ois muute tullu.”

Asiakastyöntekijä

”Joidenki nuorten kohdalla on heränny, et hei, nyt poissaoloja on liikaa ja vois olla kuraattoriin yhteydessä, ja sit onkin tullu liputus. Koska sit taas sitä ei oo aikasemmin ollu, että ilmoitusta olis vaikka [etsivälle] tullu siinä kohtaa. Et yleensä se on jo sit siinä kohtaa, ku nuori on menny vaik kuraattorin juttusille, et hän haluaa erota tai opinnot ei maistu.”

Asiakastyöntekijä

Projektiryhmän asiakastyöntekijöiden haastatteluissa ilmeni huoli siitä, miten eri sektoreiden toimijat sitoutuvat kentällä ja ottavat vastuulleen huolen jakamista ja miten he ymmärtävät toimintamallin hyödyt nuorille. Toimintamalliin ei kaikkialla ole suhtauduttu myönteisesti, koska ajatellaan, että se lisää itselle kuulumatottoman ja päällekkäisen työn tekemistä. Ongelmien juuret nähtiin esimiestasolla: haluttomuutena ohjeistaa ja tukea työntekijöitä käyttämään mallia.

”Mä nään ehkä haasteena tässä sen, että miten me saadaan koko oppilaitoksen henkilökunta mukaan tähän. Että on niinku vastustusta tullu ja opettajat kokee sen, että kun se on heille ylimääräistä työtä, mistä

ei makseta. Se on meidän talossa se haasteellinen, että saadaan kaikki mukaan ja ymmärtämään tän tärkeys, että voi sen huolen laittaa eteenpäin, että sen ei aina tarvi olla kuraattori tai terveydenhoitaja tai psykologi.”

Asiakastyöntekijä

**”Siis tää ajatuksen markkinointi on hallinnon tehtävä, pullonkaula on opintopäälliköt ja muut hallinnon väliesimiehet. Asia ei kulje sinne, missä tehdään resurssi-
taulukot ja työnjako, ja sieltä sen pitäis lähtee.”**

Asiakastyöntekijä

Projektiryhmän jäsenet kertovat, että toimintamalli on aiheuttanut kentällä myös hämmennystä ja epävarmuutta: milloin kannattaa liputtaa. Keravan Tajua Mut! -toimintamallissa onkin eri palvelusektoreiden ja yksiköiden (kuten aikuissosiaalityön, työpajan ja lastensuojelun) kanssa tehty sopimuksia siitä, missä tilanteissa liputetaan. Kun tietyt kriteerit täyttyvät omien asiakkaiden kohdalla, liputetaan. Näin liputtamisen kynnys madaltuu ja toimintamallin käytötavat sekä hyödyt konkretisoituvat työntekijöille. Tämän seurauksena liputuksia on tullut enemmän.

”No aluksi tämä ei lähtenyt pyörimään ihan varmaan sen takia, että tätä ei ymmärretty täysin, että millo liputetaan. Mut sen jälkeen, kun me ollaan käyty niissä yksiköissä, ni sit on alkanu tulemaan yleensä lippuja.”

Asiakastyöntekijä

”Me sovittiin, et jos on puoli vuotta ollu niinku toimeentulotukihakemuksella siellä niitten piirissä yhtä soittoa, ni siitä ne tekee aina liputuksen. Että se tulee etsivälle siinä vaiheessa jo niinku hoidettavaks, et voi tarjota apua.”

Asiakastyöntekijä

Tapa hyödyntää järjestelmää on systematisoinut liputtamiskäytäntöjä ja auttanut liputuksen juurruttamisessa työntekijöiden keskuuteen. Tällöin toisaalta ammattilaisten keskinäiset sopimukset muodostavat lähtökohdan liputukseen, jolloin nuoren yksilölliset tarpeet jäävät pienempään rooliin. Voikin olla, että liputtamiskäytäntöjen systematisoiminen vähentää toimintamallin nuorilähtöisyyttä. Joidenkin nuorten avuntarve voi jäädä huomaa-matta, jos nojataan yleisiin oletuksiin siitä, millainen on apua tarvitseva tai syrjäytynyt nuori. Yhden haastatellun nuoren mukaan aikuisten pitäisi enemmän avata silmiä ja keskittyä siihen, kenellä on oikeasti hätä.

Eri tahojen välillä olisi tärkeää ylläpitää keskustelua nuorten tarpeista ja työntekijöiden valmiuksista käyttää toimintamallia.

”Et tosi usein se [avuntarve] yhdistetään just siihen, et häiriköi koulussa se oppilas. Se ei oikeesti kerro sitä, et onko se se syy, et onko se hiljasin siellä, jolla on se hätä. Et aikuisten pitäis enemmän avata silmiä, keskittyy siihen, et onks sil oikeesti sillä, et se joka häiriköi halua huomioo, mut se, joka istuu hiljaa, voi olla se, jolla on kaikista pahin olla. Omien kokemusten kautta, ku mä oon ollu se häirikkö siellä koulussa, niin sitä kautta nähny taas sitä, että se hiljasin voi olla oikeesti se kiusattu. Et se et ”hyvä koulussa” ei välttämättä kerro mitään siitä, et mitä siellä on taustalla. Esimerkiks ku vertaa ammattikoulua, niin yhtäläillä neki pärjäs siellä kokeissa, ne, jotka oli siellä huonossa maailmassa.”

Nuori 1

Yleisten liputuskriteereiden ohella tulisi huolehtia siitä, että nuorilähtöiset liputukset ovat keskiössä. Eri tahojen välillä olisi tärkeää ylläpitää keskustelua nuorten tarpeista ja työntekijöiden valmiuksista käyttää toimintamallia. Lisäksi esimiesten hallinnolliset toimet koko henkilöstön sitouttamiseksi nähdään tarpeellisena toimintamallin juurruttamisessa.

Yhteydenotto nuoreen ja avun vastaanottaminen – ”Olis se sinnikkyys sen nuoren tavoittamiseen”

Yhden lipun periaatteesta huolimatta kaikkien liputettujen nuorten kanssa ei ole aloitettu varsinaista työskentelyä. Nuoren aktivoituminen etsivän nuorisotyön asiakasprosessiin perustuu nuoren vapaaehtoisuuteen (Puuronen 2014, 20–21). Mieltisen ja Pöyryn (2015) mukaan nuorta auttavan palveluprosessin tulee edetä riittävän hitaasti ja nuoren yksilöllistä kypsyistähtia kunniottaen. Kun nuorta tavoitellaan palveluun, ensimmäinen yhteydenotto nuoreen on merkittävä. Sen perusteella nuori joko kiinnostuu ja sitoutuu tai häviää. Viestintään tarvitaan herkkyyttä, sillä nuorten kanssa kommunikoidessa pienilläkin sanoilla voi pilata koko palvelutilanteen. (Miettinen & Pöyry 2015, 35.) Tajua Mut! -toimintamallissa etsivä työntekijä soittaa nuorelle, kartoittaa nuoren näkemystä avuntarpeesta ja kysyy tämän halukkuutta tapaamiseen.

”Mä soitan nuorelle, kuulostelen siinä puhelimessa, et mikä tilanne tai sovitaan tapaaminen ja siinä kartotan sen, et minkälaista apua tarvii.”

Asiakastyöntekijä

Keravan Tajua Mut! -toimintamallin tilastojen mukaan liputetuista nuorista (yhteensä 85 nuorta) vajaan puolen (46 prosenttia) kanssa on työskennelty liputuksen jälkeen. Yhteydenoton perusteella on todettu, että muut saavat riittävästi palveluja tai ei ole ilmennyt avuntarvetta (13 prosenttia) taikka halukkuutta aloittaa työskentelyä (4 prosenttia). On huomiota herättävää, että lähes joka neljäs (24 prosenttia) liputetuista nuorista jää kokonaan tavoittamatta. (Hankkeen tilasto 2.12.2015.)

Nuorten tavoittaminen on iso osa etsivien nuorisotyöntekijöiden työtä, ja käytännössä se tarkoittaa erilaisia yhteydenottoyrityksiä nuoriin. Jalkautuvaa etsivää nuorisotyötä ei käytännössä ehditä tekemään, koska institutiotasolta ohjautuvien nuorten määrä lisääntyy jatkuvasti (Puuronen 2014, 19). Keravalla liputtaminen lisää ennestään niiden nuorten määrää, jotka ohjautuvat etsivän työn piiriin muista palveluista. Tajua Mut! -toimintamallin myötä yhteydenottovastuu siirtyy etsiville työntekijöille myös tilanteissa, jossa nuorta on pyritty tavoittamaan jo toisessa palvelussa. Jalkautuvaan etsivään työhön ei kuitenkaan ole riittävästi resurssia nuorten tavoittamisen edistämiseksi.

”Onko se sitte koulussa tai sosiaalitoimessa tai jossain palvelun piirissä ollu aiemmin, ja sit siihen ei saada yhteyttä, ja sit se niin sanotusti liputetaan. Nii sitte [etsiville] tulee se pallo, ja me ei saada sitte sitä nuoreen yhteyttä.”

Asiakastyöntekijä

Yhteyden ottaminen nuoriin on haastava kohta prosessia, ja monelle nuorelle avun tarjoaminen päättyykin tähän vaiheeseen. Jos nuoreen ei saada yhteyttä soittamalla, kirjeellä ja viesteillä, nuori jää tavoittamatta. Tuntemattomaan numeroon vastaaminen tai vieraalle soittaminen voi kuitenkin olla nuorelle kynnyskysymys.

”Harva rupee soittaa takasi, jos laittaa että ”hei, ole yhteydessä, jos tarviit jeesiä”. Niin eipä ne, ei ne ota, ellei oo sellanen kriittinen tilanne. No siis tämmöset ihmiset, jotka on jo tavattu, niitä on nähty aikaisemmin, ni niitten on helpompi ottaa yhteyttä, kun ne tietää, keneen ne ottaa yhteyttä. Mutta sitten, jos aivan outo ihminen soittaa, että ”joo, susta on tehty yhteydenottopyyntö suhun, että ota yhteyttä, et jos tarviit apua”, ni ei ne ota.”

Asiakastyöntekijä

”Mä oon oon aina ollu tavallaan kauheen nössö soittaa jollekin ventovieraalle. Pelkästään se, et joku kaveri antaa mun numeron jollekki ja se soittaa jostain vierasta numerosta, niin se on tosi pelottavaa.”

Nuori 1

Miettisen ja Pöyryn (2015) mukaan aikaisemmat palvelukokemukset vaikuttavat nuoren motivaatioon ottaa apua vastaan. Jos taustalla on huonoja palvelukokemuksia, nuori ei välttämättä uskalla kokeilla palveluita uudelleen tai hän ei usko mahdollisuuteensa saada apua (Miettinen & Pöyry 2015, 23). Ilman huolellista nuoren motivoimista liputus ei johda mihinkään ja avunsaantiprosessi päättyy siihen.

”Mulla on vähän takaraivossa semmonen pelko, et mitä jos ne [etsivät] ei jaksakaan. Et jos opiskelija ei vastaa ensimmäisellä soitolla tai ei halua tulla ensimmäiseen tapaamiseen tai skippaa ensimmäisen tapaamisen, et jaksaks ne olla sinnikkäitä ja kärsivällisiä ja sillä lailla markkinoida itseensä niinku, et jos nyt kuitenkin nähtäs, iha pikkasen vaa nähtäs vähä aikaa vaikka. Et olis semmosta päämäärätietosta sit se kontaktin hakeminen siihe nuoreen.”

Asiakastyöntekijä

Myös avun vastaanottaminen on aineiston perusteella avunsaantiprosessin kriittinen kohta. Avun vastaanottamisen edellytyksenä on luottamus apua tarjoavaan aikuiseen (Miettinen & Pöyry 2015, 66). Motivaatio tukeen muodostuu, jos nuori kokee tulleensa kohdatuksi rennossa ja luotavaisessa ilmapiirissä (Aaltonen & Berg 2015, 52, 126). Kun etsivä nuorisotyöntekijä ottaa yhteyttä, nuori ei välttämättä hahmota toimintamallin ja työskentelyn tarkoitusta, vaan voi nähdä yhteydenoton liputtaneen tahon (koulun, sosiaalitoimen tai TE-toimiston) kontrollointitoimenpiteenä.

”Ku [etsivä nuorisotyöntekijä] otti yhteyttä muhun, niiku liputa mut puolesta, nii silloin mä aattelin vaan, et no katotaan, millanen se on. Et jos se yhtään on semmonen, et se tulee komentaa mua, niin mä en voi semmosta sietää.”

Nuori 1

”Siis vähä se [työntekijä] kai selitti siin [toimintamallista], mut en mä aina ihan kuulolla ollu, et mikä tää nyt siis. Kyllä nyt suurin piirtein ehkä jotain ymmärsin, mutta ei sitä aina tuu hirveemmin kuunneltu.”

Nuori 4

Nuoren näkökulmasta on merkittävää, kuka tekee liputuksen, mistä syystä liputetaan, kuka ottaa yhteyttä ja miten tukea tarjotaan. Kuten oheisessa Siljan tarinassa kuvataan, tarjottu apu voi tuntua nuoresta tuomitsevalta ja viranomaisten kontrolloinnilta. Onkin tärkeää pohtia, millaisina etsivän nuorisotyöntekijän rooli ja työn luonne näyttäytyvät nuorten silmissä, kun etsivä työntekijä ottaa yhteyttä muiden tahojen puolesta. Jos liputtaja ei ole tavoittanut nuorta eikä nuori tiedä tulleensa liputetuksi, toimintamallista kertominen jää kokonaan yhteydenottajan vastuulle. Avuntarve ja avun tarjoaminen eivät tässä välttämättä käytännössä kohtaa optimaalisella tavalla.

”Mä olin varmaan niin itsepäinenkin silloin pari vuotta sitten, en tiedä, olisinko suostunu ottaa apua vastaan. Et siinä mielessä. Ja jos joku olis tullu tarjoo apuu, mä olisin varmaan todennu, et mä oon kaheksantoista, mä voin tehdä mitä mä haluan.”

Nuori 1

Etsivän nuorisotyöntekijän työ perustuu ensisijaisesti nuoren itsensä antamiin tietoihin ja nuoren omaan arvioon omasta tuentarpeestaan (Puuronen 2014, 13). On mahdollista, että nuori antaa erilaisen kuvan omasta elämäntilanteestaan tuntemattomalle soittajalle kuin esimerkiksi liputtajan näkemys siitä on. Työskentelyä ei myöskään ole aloitettu kaikkien kanssa siksi, koska puhelimesta on selvinnyt, että nuori on jo jonkun palvelun piirissä. Voidaan kuitenkin pohtia, onko nuoren saama apu riittävää ja hyötyisikö nuori ammattilaisten välisestä yhteistyöstä, koska nuori on liputettu.

”Ei oo kaikkien kaa tarvinnu tapaamista, se riippuu vähä tilanteesta. Tulisko mulla mitää esimerkkejä mieleen? No osalla on jo se, että ne on ollu jo jonkun psykologin palveluissa ja sossun ja...”

Asiakastyöntekijä

Jotta Tajua Mut! -toimintamalli toimii optimaalisesti, tarvitaan luottamusta niin nuoren ja avuntarjoajan kuin myös ammattilaisten välille. Yhteistyötä nuoren tavoittamisessa ja tilanteen selvittämisessä voisi edelleen kehittää. Olisikin tärkeää, että jo liputtaja pystyisi antamaan nuorelle riittävästi tietoa toimintamallista ja sen käytännöistä sekä motivoimaan ja rohkaisemaan tätä kokeilemaan. Työntekijöiden mukaan luottamuksen rakentaminen on puhelimesta haastavaa, mutta jos nuoren kanssa onnistuu järjestämään tapaamisen, yhteistyö on siitä eteenpäin jo helpompaa.

”Siihe asti se on vaikeeta, että näkee ekan kerran, et ku soittaa jollekin nuorelle, että ”moi tässä on nuorisopalveluista”. Eihän ne silloin voi oikein siinä puhelun aikana voi mitää luottamusta rakentaa. No toki joittenki kaa, niin ne avautuu heti siin puhelus, mut ei kaikki. Et sitte jotkut on vähä et ”no, okei, voitas me ehkä tavata, mut en mä tiiä”. Että sitten kun ne tapaa ekan kerran, ni kyllä se sitte on helpompaa. On ollu semmosia tapauksia, että oon soittanu ja ei ne oo sitte tullu sovittuna aikana. Syytä en tiedä, ku ne ei enää vastaa puhelimeen.”

Asiakastyöntekijä

Siljan tarina: Miksi en halunnut apua?

”Et kyl oli monesti semmonen filis, et olis kiva, ku olis joku tos vähän juttelemas.”

Silja pohti haastattelussa syitä, miksi hän ei ottanut aiemmin apua vastaan, vaikka sitä oli tarjottu. Siljalta tuntui puuttuvan luotettava aikuinen, joka ymmärtäisi häntä ja hänen tilannettaan.

”Mä olin siis alle kaheksantoista silloin, ja koulusta huomioitiin se, et mä en ollu ihan normaali koulussa, et vähän olin unelias ja sillee. Ja sit koulusta otettiin yhteyttä mun [vanhempaan]. – No sit koulussa käytiin keskusteluissa terveydenhoitajan ja kuraattorin ja [vanhemman] kanssa, ja kielsin siellä tietenkäin kaiken, et en käytä päihteitä tai mitään.”

Apua oli tarjottu tilanteessa, jossa Siljalle oli ensin teetetty huumeetstit. Tämä oli aiheuttanut Siljalle tarpeen puollustaa omaa yksityisyyttään, mitä Silja kutsuu uhoamiseksi auktoriteetteja vastaan.

”Mut laitettiin niihin huumausainetesteihin, ja mä sain sieltä puhtaat. Sain, mutta silloinki tarjottiin apua, mutta se oli lähinnä semmosta uhoamista, et ”ei se kuulu sulle, ei se oo sun tehtävä”. Sellasta uhoamista niitä [terveydenhoitajaa ja kuraattoria] vastaan, et te ette tiedä tästä mitään.”

Silja kuvaa tilannetta myös siten, että oman kaveriporukan ja apua tarjoavien ammattilaisten ajattelun välillä oli iso ero. Hän kertoo ajatelleensa, että hän ei voinut luottaa ammattilaisten sanaan, koska he eivät tienneet totuutta hänen elämästään. Lisäksi kontrollointitoimenpiteet ja keskustelut olivat tuntuneet nuoren näkökulmasta syyttäviltä ja tuomitsevilta, mikä oli estänyt halun ottaa apua vastaan.

”Eli tavallaan siinä kaverikuplassa, ku kaikki sano, et ei tää oo pahaks kellekkään, niin ei sitä silloin itekkään ajatellu, et se on pahaks kellekkään. Mun mielestä sitä pitäis just tuoda ilmi, et mitä siinä voi oikeesti käydä. Et ku ajatellaan, et ei se oikeesti oo mikään paha juttu. Koska ajatellaan vaan, et terkkarit ja kaikki kusettaa vaan.”

”Mä muistan kyl meilläki oli silloin ammattikoulussa jotain semmosia päihdevastasia keskustelua, mut siinä vaiheessa, ku siihen tulee joku opo ja terveydenhoitaja puhumaan, niin ei sitä ota edes tosissaan. Et mistäs te tiedätte, millasta se oikeesti on. Et ku eihän se paperi välttämättä ole oikeassa. Et jos joku tulee sulle lukee lapusta, et mitä siin voi käydä, ei kukaan sitä usko.”

”Yks tärkeimmistä on se just, et ei tuomitse. Se on ollu se vaikuttava tekijä ainakin mun osalla. Koska ihminen, joka tuomitsee mut, ei voi kiinnostaa silloin varsinkaan puhuu sen kaa yhtään mistään mitään.”

2.2 Luottamuksellisen suhteen rakentaminen

Varsinainen työskentely käynnistyy, kun nuori on lähtenyt mukaan Tajua Mut! -toimintamalliin. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että useimmat nuoret eivät tiedä, millaisia palveluita heidän tilanteissaan voisi olla tarjolla (esimerkiksi Miettinen & Pöyry 2015, 21). Siksi nuorilähtöinen palveluprosessi edellyttää, että työntekijä tuntee nuoren sekä hänen tarpeensa ja toiveensa (Alanen 2015, 87). Myös Aaltonen ja Berg (2015) korostavat tutkimuksessaan, että vasta luottamuksen myötä saadaan selville, miten nuorta voidaan auttaa. Luottamuksen muodostuminen nuoren ja työntekijän välille edellyttää pysyvää asiakassuhdetta samaan työntekijään. Nuori tarvitsee tukea oman suuntansa ja mahdollisuuksiensa löytämiseen sekä kiinnostuksen heräämiseen. (Aaltonen & Berg 2015, 52, 126.)

Alasen (2015, 87) mukaan moni eniten tukea tarvitseva nuori on sosiaalisesti arka ja luottamuksen rakentamiseen menee usein paljon aikaa. Tajua Mut! -toimintamallissa tarvitaan paljon työtä myös nuoren tavoittamisen jälkeen, koska nuoren tarpeiden tunteminen on olennaista sopivien tukitoimien löytämiseksi.

”Niiden pitää osaa ottaa se nuori sellasena ku se on, omalla tyylillä vastaan. Ja se ei oo varmaankaan mikään helppo juttu. Koska miettii vaik itteeni, millanen mä oon ollu silloin vaik viistoistavuotiaana, niin en varmasti oo ollu helppo tapaus kellekään.”

Nuori 1

Aikuisen ja nuoren suhteessa on tärkeää kohdata nuori tavalla, joka ei keskity vain nuoren ongelmiin (Häkli ym. 2015). Pienet sävyt puhetoivoissa ja nuoren kohtaamisessa sekä kuulemisessa ovat merkittäviä luottamussuhteen rakentamisessa. Nuorten mukaan esimerkiksi huumori voi olla hyvä keino rakentaa rentoa ilmapiiriä.

Avuntarpeen selvittäminen – ”Tukihenkilöitä tarvis ihan selkeesti olla”

Etsivässä nuorisotyössä korostuvat rinnalla kulkemisen ajatus ja hierarkkisuutta kaihtava ihminen ihmiselle -periaate sekä kohtaamisen ja vuorovaikutuksen epämuodollisuus (Puuronen 2014, 26). Haastateltujen nuorten kertomuksissa etsivän työntekijän antama tuki jakautui konkreettiseen apuun eri palveluissa asioidessa (esimerkiksi ajanvaraus, saattaminen ja mukaantulo palveluihin sekä hakemusten täyttämisen) ja välittämiseen, kuten

kuulumisten kysymiseen. Kaikki haastatellut nuoret toivoivat aikuisilta neuvontaa ja käytännön apua. Jotkut toivoivat pääasiassa puolueetonta keskustelua, jossa nuorta ei tuomita. Toiset puolestaan toivoivat tekemistä keskustelun vastapainoksi.

”Ku oli jotain ongelmatilanteita, et kysyin niiku, et ”mitä sä tekisit siinä tilanteessa?” Ja just, että sai jonkun aikuisen näkökulmaa siihen ja joka olis kumminkin puolueeton tai ei tuominu sua mistään jutuista, nii se oli tosi tärkeätä.”

Nuori 1

Monilla haastatelluilla nuorilla oli melko passiivinen rooli palveluiden asiakkaana ja myös Tajua Mut! -toimintamallissa. Nuorilla ei välttämättä ole resursseja aktiivisempaan rooliin tai käsitystä siitä, miten he voisivat parantaa omaa elämäntilannettaan. Juvosen (2014, 14) mukaan toimijuuden vahvistamiseen tarvitaan pitkäaikaista kumppanuutta ja tukemista. Aineiston perusteella nuoret tarvitsevat aikuista valottamaan vaihtoehtoja ja näkemään nuoressa voimavaroja sekä kykyjä, jotka nuorelle itselleen ovat vielä näkymättömissä. Yksi työntekijä kuvaa, miten nuoren luottamuksen lisääntyminen voi näkyä esimerkiksi vuorovaikutuksessa ja rohkeudessa katsoa silmiin.

”Paljo se on sillee menny eteenpäin, et ku siitä on varmaan kolmisen vuotta, ku mä oon [nuoren] ekaa kertaa nähny, ja silloin se oli just tämmönen [näyttää miten hartiat lysisssä, katsoo alaspäin, pää roikkuu]. ”Mm, mm, mm” oli vastaukset. Et hirveen vaikeeta. Nyt se sentäs kuitenkin kattoo silmiin ja kertoo, jos vaikka kysyy, mitä koulussa tehtiin tai jossain työharjoittelussa tai ootko syöny, niin ihan kertoo. Et on menny sillee eteenpäin sitä kehitystä, ku on saanu sitä luottamusta.”

Asiakastyöntekijä

Nuorten ja vanhempien haastatteluissa tuotiin esiin, että nuorten avunsaanti on kiinni siitä, millaisena nuoren avuntarve näyttäytyy työntekijälle. Työntekijöiden kanssa toimimiseen toivat haasteita esimerkiksi nuorten vaikeudet sanoittaa tilannettaan ja tuoda esiin omia ongelmiaan sekä avuntarvettaan. Kaikkien vahvuus ei ole puhuminen, johon kuitenkin auttaminen perustuu (Aaltonen & Berg 2015, 53). Omista ongelmista kertominen tai ylipäättään oman elämäntilanteen sanoittaminen ei ollut haastatelluille nuorille helppoa. Nuoren voi olla vaikea ilmaista

avuntarvetta, jos hän ei tiedä, miten häntä voidaan auttaa. Monet ongelmat voivat jäädä kokonaan piiloon.

”Että alkuun sitä ei ihan kertonu ittestä kaikkee, ja sit ne siit tilanteesta päätteli, et tähän on hyvä tilanne, et ei tarvii enää nähdä.”

Nuori 3

”Ja mä soitan sille [nuorelle] aina ja kysyn, miten menee. Niin ”hyvin”. Ei se rupee puhumaan. Mut [nuori] on sen tyylinen, et se ei puhu.”

Äiti 2

”[nuori] on niiku malliesimerkki tällaisesta, et tarvii tukea monelta eri puolelta. Et ei ehkä tän oppimisvaikeuden takia, niin ei pysty tätä pakettia itse hanksaamaan.”

Äiti 1

Eniten tukea tarvitseville tulisi löytyä yksi tukihenkilö, välittävä ja pysyvä aikuinen, joka tuntee kokonaisuuden (Herranen & Määttä & Souto 2015, 70). Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että tukihenkilöä tarvitaan nuoren puolestapuhujaksi ja asioiden eteenpäin viejäksi. Avuntarpeiden selvittäminen ei tarkoita aina keskustelua tai nuoren kuuntelemista, vaan nuoren ymmärtämistä ja tilanteeseen asettumista. Se tarkoittaa nimenomaan nuoren perinpohjaista tuntemista sekä asioiden sovittamista nuoren tarpeisiin ja nuoren parhaaksi. Se vaatii aikaa ja yhdessä elämistä sekä vahvaa molemminpuolista luottamusta.

Riittävä tuki ja aikaresurssit – ”Siinä kohtaa munkin on päästettävä kuitenkin irti”

Projektiryhmän haastattelussa ilmeni työntekijöiden huoli siitä, etteivät nykyiset etsivän nuorisotyön resurssit mahdollista riittävän sinnikästä työskentelyä nuorten kanssa.

”Mä teen ison työn siellä koulussa ensin, et mä markkinoin sen [toimintamallin] sille nuorelle. Ja sit täs kohtaa mua alkaa pelottaa, et mä niinkun hyvin oon sen markkinoinu ja sit ne lupaukset ei täytykään sitten. Et etsivä ei ehdi, tai ei jaksakaan olla tarpeeks sinnikäs. Ni sit mä oon vähä lupailu turhia.”

Asiakastyöntekijä

”Viitaten tähän, mitä etsivät ehtii, se toinen [kriittinen kohta] on tää tiivis työskentely. Et mitä tarkoittaa tiivis työskentely nuoren kanssa, et miten paljon sitä aikaa pitää olla näille tapaamisille: kerran viikossa, kaks kertaa

viikossa, kaks kertaa kuukaudessa, kerran kuukaudessa? Mikä on se tahti, millä sitä nuorta pitää tavata, jotta se työskentely oikeesti tuottaa jotain tulosta? Et millä tahdilla, jotta se on tarpeeks säännöllistä ja tiivistä, et siel saadaan niitä tuloksia niinku mukaan.”

Asiakastyöntekijä

Myös nuorten haastatteluiden perusteella voidaan sanoa, että työskentely etsivän työntekijän kanssa oli paikoitellen lyhytjänteistä ja vaativaa. Kaikkien nuorten ja työntekijöiden välille ei ollut ehtinyt rakentua luottamusta, kun yhteistyö jo loppui. Kuten Miettisen ja Pöyryn tutkimuksessa (2015) todetaan, nuoren oma sitoutuminen palveluun on sen jatkumisen kannalta ensisijaista. Kaikilla ei kuitenkaan ole sitoutumiskykyä (Mieltinen & Pöyry 2015, 26). Muutaman haastatellun nuoren palveluiden saanti oli keskeytynyt tai vähentynyt liian varhain, kun yhteydenpito oli jäänyt nuoren vastuulle.

”Ei meil oo ollu mitään sellasta säännöllistä. Siinä oli pari kertaa ennen, ku sinne työvoimatoimistoon lähti, ja sit oli senkin jälkeen vielä yks kerta. Ja sit on tekstiviesteillä voinu pitää yhteyttä. Et on voinu sitä kautta ilmoittaa, jos olis ollu jotain mieltä painavaa, niin olis varmaan voinu tavatakki sitte. Kyl must tuntuis, et olis kiva saada jotain apua siihen koulunkäyntiin kans. Mut mä en oo nyt [työntekijälle] siitä kehdannu sanoa. Mua nolottaa se, et mä en saa asioita hoidettua.”

Nuori 6

”Meil [etsivän kanssa] on ollu sillee, et me ei olla oltu niin paljon tekemisissä, ku olis ehkä pitäny olla tekemisissä. Et just et, kyl se tietää, et mä oon asunnoton, mut ei olla sillee sen asian kaa oltu enempää. Se on mulle sitä sanonu vaan, et pitää viedä just sossuun papereita.”

Nuori 1

Nuorilla on aineiston perusteella helposti korkea kynnyks ottaa itse yhteyttä työntekijään, vaikka he tietäisivät sen olevan mahdollista. Aktiivisen toimijuuden oletus voi olla monelle nuorelle haastavaa (Juvonen 2014, 14). Tarvittavasta yhteydenpidosta huolehtiminen pitäisikin olla työntekijän vastuulla, jotta matalan kynnyksen avunsaanti olisi mahdollista. Haastatelussa tuotiin kuitenkin esiin, että työskentely saatetaan keskeyttää, jos nuori ei vastaa viesteihin tai ota itse yhteyttä. Työntekijöillä ei ole loputtomasti aikaa tavoitella nuorta turhaan, eivätkä he voi antaa aikoja, joille ei tulla paikalle.

“Välttämättä ei asiat oo menny eteenpäin tai kokee, ettei tarvi apuu, ni yleensä siinä kohtaa tulee vähän sellanen, et katkasee sitten, että sulla on kuitenkin mun yhteystiedot. Et sit, jos nuori ite kokee haluavansa ottaa apuu, ni sit voi olla yhteydessä. Mutta mulla ei sitte oo sellasta, että hirvee lista, että jää roikkumaan niitä. Siinä kohtaa munkin on päästettävä kuitenkin irti, koska uusia tulee ja niitä on niitä nuoria paljon.”

Asiakastyöntekijä

“Et silloinki se [ohjaus] tais sit loppuu siihen, ku mä menin opiskelemaan. Mut mä en ite sen opiskelun alussa tuntenu enää, et tarvis niin paljoo apua. Sitte ehkä sen takia se väheni. No, oli vähän sillee vaikeeta [saada tukea, kun koulu ei sujunu]. Itteä vähän nolotti se, että asiat ei sujunu, niin vähän vaikee hakea sitte mistään apua.”

Nuori 6

Työskentelyn tulisi olla riittävän pitkäjänteistä ja toisaalta rauhallista, nuoren tahtia kunnioittavaa. Vaikeiden asioiden käsittely edellyttää jo vahvaa molemminpuolista luottamusta. Ammatilaisen tulee tuntea nuoren tapa reagoida asioihin, jotta asioita voi ottaa puheeksi nuoren ehdoilla. Nuoren puolestaan tulee luottaa, että ammatilainen pysyy hänen rinnallaan, vaikka nuori ilmaisisi tyytymättömyytensä ammatilaisen tapaan toimia. Haastatteluiden perusteella ongelmia oli ilmaantunut esimerkiksi siinä vaiheessa, kun yhdessä tehdyt suunnitelmat eivät olleetkaan sujuneet.

“Oli se kumminki [etsivän] kaa silleen ihan kiva olla juuissa ja näin. Siihen on vaan mun mielestä tosi tärkeää löytää semmonen oikee, et ei pommita just koko aikaa sitä nuorta. Mullaki on tullu semmosia hetkiä, et en jaksa vastaa johonki [etsivän] viestiin, ku on ruvenu vaan ahistaa se aihe. Just joku rahajuttu, niin on

halunnu ignooraa sen kokonaa. Kyl mä tiedän, et se [etsivän] viesti on siellä, mut ei oo vaan oikein jaksanu keskittyä siihen hommaan.”

Nuori 1

“Et joku asia, mikä on sille kauheen vaikea tai haastava, se jättäytyy siitä pois. Jos sen pitäis mennä johki, ja se ei tiedä, et miten se siellä pystyy toimimaan tai pärjäämään, niin se ei mene. Mikä nyt on toisaalta ymmärrettävää, et jos tuota on hirveesti just näitä pettymyksiä, ku ei osaa, niin ei sellaseen tilanteeseen halua hirveen herkästi.”

Äiti 2

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että monen nuoren elämäntilanteet edellyttävät pitkäaikaista ja erityistä tukea sekä rinnalla kulkevaa tukihenkilöä. Tajua Mut! -toimintamallissa tätä tehtävää täyttävät tällä hetkellä etsivät nuorisotyöntekijät, jos nuorella ei ole aiempaa suhdetta muuhun työntekijään. Etsivien työntekijöiden ehtiminen ja jaksaminen sekä puutteelliset aikaresurssit työskennellä nuoren kanssa huolettivat monia projektiryhmään kuuluvia ammatilaisia.

“Me tarvittais ehkä vähän enemmän väkeä tekemään tätä hommaa. Meillä on jotenki ihan minimalistiset resurssit siihen nähden, mikä se nuorten määrä tällä hetkellä on, ketkä sitä palveluohjausta ja apua tarvis. Sillä lailla nään tän myös kaupungin esimiestason ja lautakunnan juttuna, että sieltä ne pitäis lähtee. Jos tää toimintamalli oikeesti halutaan tähän kaupunkiin juurruttaa ja jättää, niin se ei voi sitten olla kuitenkaan – kaksko teitä [etsiviä] nyt on? – kahen etsivän varassa. Sehän on ihan hirvittävän haavoittuva.”

Asiakastyöntekijä

2.3 Ongelman ja tuen kohtaaminen palveluissa

Kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat keskeyttäneet jonkun koulutuksen, ja suurimmalta osalta puuttui toisen asteen tutkinto. Kaikilla nuorilla on ollut myös aiempia palveluita, kuten koulun tarjoamia tukitoimia ja hoitosuhteita mielenterveyspalveluissa sekä asiakkuuksia sosiaalitoimissa. Palvelujärjestelmän tarjoama apu onkin pääasiassa nuoren kuuntelemista, neuvomista ja arjen tahdittamista sekä toimeentuloon ja asumiseen liittyvää aineellista tukea (Aaltonen & Berg 2015, 119).

Palveluiden saatavuus ja toimivuus on Tajua Mut! -toimintamallin lähtökohta, eikä etsivä työntekijä voi tarjota nuorelle tukea ilman näitä – työ perustuu palveluohjaukseen eli oikeisiin palveluihin ohjaamiseen. Puurosen (2014) mukaan etsivä nuorisotyö tukipalveluna jää liian usein yksin ratkomaan ongelmaa. Tällaisissa tilanteissa etsivälle työlle asetetaan tehtävä, jonka onnistuminen ei riipu etsivän nuorisotyön ohjaamisprosessista, vaan paikallisesta palvelutarjonnasta. (Puuronen 2014, 46.) Peruspalveluista huolehtiminen on kuitenkin tehokkainta nuorten syrjäytymisen hoitoa (Aaltonen ym. 2015, 9).

Aineiston perusteella voidaan esittää, että nuorten auttamisen keskeisenä haasteena on rakentaa ja kohdentaa palveluita, jotka vastaavat nuorten tarpeita. Nuoret eivät toisin sanoen saa aina riittävästi apua, vaikka avuntarve olisi tunnistettu ja tiedostettu ajoissa. Nuorille ei kaikissa tilanteissa ole löytynyt tarvetta vastaavia, ennaltaehkäiseviä palveluita. Tajua Mut! -toimintamallin onnistunut juurtuminen edellyttäisi koko palvelujärjestelmän tarkastelua ja resurssien uudelleen kohdentamista. Työntekijöiden haastatteluissa nousi esiin, ettei nuorta ole aina mahdollista ohjata oikeaan palveluun.

”Vaikka tiedettäis se ongelma, ja et se ongelman ydin on siellä. Jos ei siihen ole sitä paikkaa, mihin nuori ohjataan, se on haaste. Et sit ei auta, vaik olis tehty kolmekin lippua. Mutta ei päästä hoitamaa sitä ongelman ydintä.”

Hallinnon tason työntekijä

Kaikkea vastuuta sosiaalisista ongelmista ei voi asettaa nuoren yksilöllisen kuntoutuksen varaan. Sosiaalisten ongelmien poistaminen edellyttää rakenteellisia toimia. (Saikkonen ym. 2015, 41.) Haastatteluissa mainittiin esimerkiksi työmarkkinoiden toimivuus ja työpaikkojen puutteet nuorten auttamista vaikeuttavina tekijöinä.

”Sit seki on surullista, ku nuoret haluu esimerkiks työkokeilupaiikkoja, työpaikkoja oppisopimuksella, päästä eteenpäin elämässä, opiskella. Mut sit ei oo paikkoja. Et sit seki on vähän se, et mistä sä sit taitot, ku on nuoria työttömiä. Sit ne ottaa yhteyttä, et ”töitä pitäis saada”. On kurja kertoo, et mulla ei oo niitä työpaikkoja. Itellekki tulee aika avuton ja surullinen olo, et toinen on suorittanu ammattitutkinnon, valmistunu ja ajatellu pääsevänsä elämässä eteenpäin, et pääsis töihin. Sit on vaan tosi lyhyitä työkokeiluita.”

Asiakastyöntekijä

Yksinäisyyden kokemukset – ”Jääny vähän ulkopuolelle sitte”

Nuoret kertoivat haastatteluissa, että kaverit, mukava työ ja vapaa-ajan harrastukset lisäävät tai ylläpitävät hyvinvointia.

”Se on varmaan kaikille tärkeä, että on jonkin verran kavereita ja jotain tekemistä vapaa-ajalla. Mä haaveilen siitä, et sais noi opinnot tehtyä ja löytäis jonkun mukavan työpaikan ja sais muutenkin noita elämän asioita kuntoon.”

Nuori 6

”Semmoset, mitkä ainaki ylläpitää sitä hyvinvointia, mulla ainakin, ni se et on kavereita, harrastuksii, kaikkee tämmöstä. Ettei jää vaan kotii suunnilleen nukkumaan koko päiväksi, ja sit ihmettelee, ku ei nää ketää.”

Nuori 5

Syrjäytymisriskissä olevilla nuorilla on usein heikosti aineellisia, sosiaalisia tai mielenterveydellisiä resursseja olla aktiivinen ja saada aikaan muutoksia oman toiminnan kautta (Aaltonen & Berg 2015, 131). Haastatteluissa ilmeni, että nuorilla on mielekkään tekemisen ja seuran tarpeita. Toimettomuus nähtiin ongelmallisena niin nuorten kuin myös vanhempien haastatteluissa.

”Et silloin, ku se oli kotona, niin se ei käyny missään. Se kun perjantaina tuli koulusta, niin se jo oli koko viikonlopun koneella, se ei käyny missään, ei missään, et siitä mä olin hirveen huolissani. Ku ei tiedä, miten se pää oikeesti pimahtaa, ku ei oo mitään muuta. Siellä pimeessä huoneessa istu ja pelasi vaan.”

Äiti 2

Nuoret toivat esiin myös vertaissuhteiden ongelmat ja yksinäisyyden kokemukset. Muutamat nuoret kertoivat, että vertaissuhteiden puute tai sosiaaliset vaikeudet heijastuvat koulunkäyntimotivaatioon, jonka puute puolestaan johti jopa koulun keskeyttämiseen.

”Mä en oo kovin hyvä tutustumaan ihmisiin, jännitän vähän liikaa, niin nyt on jäänyt vähän ulkopuolelle sitte. Mulle se tekee ehkä pikkusen hankalammaks [opiskelun], että on miettiny, että jos tuntis sieltä [koulusta] jonkun, jonka kans vois vähän jutellakki, niin olis ehkä vähän mielekkäämpää siellä koulussa käyminen.”

Nuori 6

”Sanotaanko, et en missää yhteydessä oo ollu niinku ensimmäiseen kaveriin. Että onhan se vähä surullista välillä sinänsä. Ihan kadonnu kaikki vanhat tutut. Mutta ihmiset jättäyty pois, ja kyl se oli oma valinta loppujen lopuks. Mut se kummiski ehkä haluis jossai tiimis olla.”

Nuori 4

Ne nuoret, joilla on ulkopuolisuuden kokemuksia ja puutteita sosiaalisissa taidoissa, tarvitsevat mielekkään yhteisön, joka mahdollistaa sosiaalisen kuntoutuksen (Alanen 2015, 88–89). Nuorten mukaan kokemus ”johonkin tiimiin kuulumisesta” on tärkeää. Työntekijöiden mukaan monen nuoren on vaikea yksin rakentaa ja ylläpitää vertaissuhteita. Siksi sosiaalisten taitojen vahvistamiseen tarvitaan tukea ja mahdollisuuksia.

”Vaikka hoitaa niitä [nuoren] asioita, mutta ku sit pitäis olla myös sitä ystävää tai kaveria. Mut ku ei mul riitä rahkeet, ja mä oon työntekijä, en kaveri. En voi kaveriks muuttuu. Mut että ku näkee sen, et yksinäisyys on ihan valtavaa, ja sit taas se rohkeus vaikka lähteä harrastamaan tai jonnekin, mistä vois saada niitä kavereita. Ku miettii vaikka näitä nuoria, ku on jotain ”NYT-Kerava”, et lähe liikkumaan ja annetaan esitettä. Voit mennä kattomaan ja tutustumaan. Niin ei. Niin iso kynnyks lähteä yksin.”

Asiakastyöntekijä

Toiminnan mielekkyys – ”Teki iha oikeesti mieli tehdä, ja rupes tympii”

Nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä keskitytään vahvasti koulutus- ja työllistymispalveluihin. Vaikeimmin työllistyvät nuoret tarvitsevat kuitenkin ensisijaisesti niin sanottuja

sosiaalisen vahvistamisen palveluja, jotka motivoivat sekä tukevat arjenhallintaa ja voimavarojen lisäämistä. (esimerkiksi Miettinen & Pöyry 2015; Aaltonen & Berg 2015.) Tarjolla olevat palvelut eivät aina sovellu nuoren tarpeisiin taikka käytössä oleviin resursseihin tai voimavaroihin. Koulutuksen pakottamisen sijaan tulisi kehittää vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvia tukipalveluja, joissa ratkotaan ensisijaisia ongelmia (Herranen ym. 2015, 70).

Toisaalta jotkut palvelujen toimintatavat ruokkivat ja ylläpitävät toimeentuloa (Junttila-Vitikka & Ronkainen 2014, 24). Joidenkin nuorten mielestä nuorten kuntouttavassa toiminnassa on liikaa pelkkää passivoivaa ”hengailua” (Aaltonen & Berg 2015, 120). Palveluissa voidaan sekä aliarvioida että yliarvioida nuoren mahdollisuus hyötyä niiden tarjoamasta tuesta.

Haastatellut nuoret haaveilivat mahdollisuudesta opiskella tai tehdä oikeita töitä. Työpajalla työskentely tai valmentava koulu ei tätä aina täyttänyt.

”Mut on jostain syystä laitettu työelämään valmentavaan [koulun luokalle] silleen, et siel on niinku iha jotain vaikeevammassii mun kaa. Mut ei se kuulemma haittaa, et mä vaan teen siin jotain omii töitä samalla. Olis se ollu kiva päästä suoraa siihe [ammattiin johtavaan koulutukseen] tai sit pärjätä tuolla [ammattikoulussa], mut siel oli hirveen isot ryhmät, et jotai 30 tyyppiä, et siel ei välil pääse ees istuun minnekään kunnol.”

Nuori 2

”Vähä sellanen, että siis eihän siellä oikeesti niinku tehnyt töitä, vaikka niinku hyvin paljon ne siellä ajattelee, et sehän on työpaikka ihan viralliset työajat ja blaa blaa ja nii ees päin, mut siis se, et eihän se niinku... Hyvin vähän siellä enemmänki tehään töitä nuorten hyväks eikä, et ne nuoret niinku tekis töitä. Se siin vähä tällä kertaa ittee häiritti, et teki iha oikeesti mieli tehdä ja rupes tympii.”

Nuori 4

”Mut sit, ku siellä ei ollu mitään tekemistä, niin siellä vaan istuttiin. Eihän se [nuori] sit sellaseen kovin kauaan jää.”

Äiti 2

Vanhemmat olivat huolissaan koulutus- ja työllistämistoi-
menpiteistä, jotka perustuvat pakkoon. Ne lisäävät heidän tulkintansa mukaan nuorten huonojen kokemusten kierrettä tai vaikeuttavat oman alan löytämistä. Pahimmillaan ne voivat vahvistaa nuoren epäonnistumisen tunnetta ja ko-

kemusta omasta kyvyttömyydestä. Vanhemmat toivoisivat, että nuorilla olisi rauhassa aikaa miettiä omaa kiinnostuksen kohdettaan ja mahdollisuuksia löytää omia vahvuuksiaan.

”Niin sitte se meni toisenkin kerran sinne. Tai työkkäristä nehän laittaa. Mä sit sanoin [etsivälle], et eihän tos oo mitään järkee, että mitä varten sitä sinne laitaan. Et se on nyt siellä kerran ollu, ja se on nähty, mitä se on, et [nuori] ei tuu siellä kyl pärjäämään, et ei siitä kyl tuu mitään. Ja sit se [etsiväkin] sano, et kyl hän on kans sitä mieltä. Et se on käyny kokeilee niin monia. Monia justinsa, ku on noita kouluja ja sitte noita työharjoitteluja, niin sen pitäis päästä sellaseen, missä se tuntis olevansa hyvä. Niin sitä se jaksais tehdä.”

Äiti 2

”Mua ihan pelottaa, ku se sinne työkkäriin menee ja työkkäriissä tiedetään, et minkälainen... Nuoret pitää saada ihan väkipakolla työllistettyä ja opiskelemaan. Ja voi hyvänen aika, et jos lapsi ei osaa päättää aamulla, et minkä värisen puseron se laittaa päälle, niin miten se osaa päättää, mitä se halua tehdä kymmenen vuoden päästä. Et vaikka se on jo aikuinen.”

Äiti 1

2.4 Verkostopalaverit työskentelymuotona

Moniammatillinen yhteistyö on merkittävä tekijä palveluiden kohdentamisen ja räätälöimisen kannalta. Kokonaisvaltaisen tuen tarjoaminen nuorelle edellyttää sujuvaa ammattilaisten välistä yhteistyötä. Haastatteluissa kerrottiin, että Keravalla ammattilaisten välinen yhteistyö on toiminut aiemminkin. Tajua Mut! -toimintamallin myötä yhteistyö on edelleen tiivistynyt, mikä nähtiin hyvänä kehityksenä.

”[Toimintamalli] on tiivistänyt kumminki vielä entisestään sitä yhteistyötä kuitenkin. Tulee kyselyitä, että ohjaanko [etsivälle] tai mitä tämmösii palveluita tälle nuorelle vois olla.”

Asiakastyöntekijä

Verkostoyhteistyö tarkoittaa ammattilaisten ja eri palveluiden välistä tiedonvaihtoa sekä palveluiden yhteen soveltamista. Verkostoyhteistyön pääsääntöisin työmuoto on eri toimijoiden välinen keskustelu (Puuronen 2014, 47).

Tajua Mut! -toimintamallin periaatteena on, että nuorten asioista puhutaan vasta, kun kaikki osapuolet ovat paikalla: nuori, liputtajat ja etsivä työntekijä. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa yhteistyöpalavereiden pitämistä.

”Pidetään se ensimmäinen palaveri, ja siitä se yhteistyö joko lähtee käyntiin tai sitten ei lähde. Siin tehdään niit linjauspäätöksiä, et miten edetään.”

Asiakastyöntekijä

”Jokainen liputtajahan tosiaan lupautuu tulemaan siihen yhteistyörinkiin. Se ei oo semmonen, että heitetään nuori omista murheista pois toiseen palveluun, vaan et sä lupaudut olemaan siinä mukana vielä siinä prosessissa, jos tarvii.”

Asiakastyöntekijä

Verkostopalaveri on työntekijöille luonteva tapa työskennellä ja hoitaa asioita muiden kanssa. Haastatteluissa ilmeni, että nuoren näkökulmasta palaveri ei aina ole optimaalinen työskentelymuoto. Toimivan verkostopalaverin edellytyksinä ovat osallistujien välinen luottamus ja riittävät tiedot nuoren tilanteesta.

Nuorta tukeva yhteistyö – ”Se on aina vahvuus, mitä enemmän siin on päitä”

Verkostopalaveria pidettiin hyvänä työskentelymuotona silloin, kun nuoren tilanne on siinä vaiheessa, että nuoren asioita voidaan ”miettiä porukalla”. Verkostopalaveri toimii, jos halutaan keksiä uusia ratkaisuja nuoren elämäntilanteisiin ja ideoida vapaammin erilaisia vaihtoehtoja. Esimerkiksi alanvalintaan liittyvät tulevaisuudensuunnitelmat muotoutuvat, ”mitä enemmän on päitä” pohtimassa erilaisia vaihtoehtoja.

”Kyllä mä nään ton yhteistyöpalaverin, et kun sinne saadaan mahdollisimman monta ihmistä mukaan, jos ois semmonen nuori, että homma olis siinä vaiheessa, että voidaan miettiä porukalla. Se on aina vahvuus, mitä enemmän siin on päitä. Sielt tulee pitkä lista ideoita ja sitte nuori voi ottaa kopin niistä. Mitä enemmän on fiksua ihmisiä pöydän ääressä, kyllä se on aina parempi kuin yks ihminen. Ei yks ihminen voi tietää niin paljoo. Ku heittää pikku idean, ni aina voi tarkentaa vielä paremman idean. Kyllä mä nään sen yhteistyön merkityksen aika isona.”

Asiakastyöntekijä

Ammattilaiset kertoivat haastatteluissa, että joillekin nuorille haasteiksi muodostuvat useat asiakkuudet ja runsaat palvelut. Yhteistyöverkostot voivat olla liian laajoja, jolloin niiden koordinoiminen ja tapaamisten sopiminen on vaivalloista sekä hidasta. Jos nuori jo kuuluu monien tukipalveluiden piiriin, toimintamalli ei tuo tilanteeseen uutta. Pahimmillaan vastuu nuoren kokonaistilanteesta hajaantuu entisestään, jolloin nuoren auttaminen voi vaikeutua. Työntekijät joutuvat siis pohtimaan, hyötyykö nuori toimintamallissa mukanaolosta vai laajeneeko verkosto tällöin liikaa. Toisaalta joillekin nuorille oli käynyt niin, että liputuksesta huolimatta nuoren ympärille ei ollut muodostunut tarvittavaa verkostoa.

”Mutta [omassa organisaatiossa] siinä on semmonen haaste, että ne nuoret on jo muuten aika voimakkaasti tuen piirissä, erityisen tuen piirissä, et se on semmonen, niinku hyvin haastava siinä mielessä, että ketkä niistä mun nuorista olis sellasia, ketkä siitä liputuksesta niinkun hyötyis. Niin sitä joutuu kyl paljon pohtimaan.”

Asiakastyöntekijä

”Onhan se just toki helpompi, jos on se yks-kaks työntekijää, ku taas... Miten se sitte, onko ajantasasta tietoa sit kuitenkin kaikilla.”

Asiakastyöntekijä

”Monesti noilla nuorilla saattaa pyöriä useampi henkilö, ja sit ne on ihan pihalla, että kuka tekee ja mitä tekee, et ehkä sellanen koonti niinkun siihen, et tää ihminen hoitaa nyt tätä asiaa ja tää ihminen tätä asiaa ja näin pois päin.”

Asiakastyöntekijä

Työntekijöiden mukaan yhteistyöpalavereiden käytännön ongelmana on myös niiden aikataulutus: mitä useampi ammattilainen on mukana yhteistyössä, sitä vaikeampi yhteistä palaveriaikaa on löytää. Haastatteluissa tuotiin esiin, että joskus verkostopalaveri järjestyy nuoren elämäntilanteen kannalta liian myöhään ja avunsaanti viivästyy. Toisinaan palveluntarjoajien resurssit menevät hukkaan, jos nuori ei ilmaannu paikalle.

”Nyt just kävi yhen nuoren kanssa, me yritettiin sopia sosiaalityöntekijän kanssa aikaa nuorelle, ni se meni kuukauden päähän, ku ei meille sopinu, et oli aina, just meni ristiin mejän aikataulut.”

Asiakastyöntekijä

”Yks kriittinen kohta vielä tän lisäksi on verkoistoissa tää aika. Et se, että sä saat jonkun verkoston kasattua, ne tärkeet ihmiset saman pöydän ääreen keskustelemaan sen nuoren asioista, ni siinä onkin kalentereiden yhteensovittamista, et se ei aina oo helppoo. Voi mennä useita päiviä, viikko, jopa kuukausi, että sä saat kaasaan ne kaikki ihmiset ja pääset ees puhumaan siitä. Ja sitte se nuori ei tule paikall. ja sitte uudestaan ja...”

Asiakastyöntekijä

Nuoren osallisuus palaverissa – ”Ei siinä tilanteessa pysty tietää, mitä mieltä se nuori oikeesti on”

Nuorten rooli jää verkostopalaverissa helposti hyvin passiiviseksi. Siksi palaverissa on vaikea tarjota nuorille aitoja osallistumismahdollisuuksia ja heidän on vaikea tulla kuululiksi ja vaikuttaa suunnitelmiin. Haastatellut kertoivat, että nuorilla ei yleensä ole juurikaan sanottavaa tai mielipiteitä palavereissa.

”Antaa vaa kummiski kaiken vaa mennä, jos nää [työntekijät] ehottelee mulle jotain, nii mä hyväksyn lähes kaiken. Ni se on aina, että kokeillaan nyt jos ei muuta. Harvemmin mulla on mitään sanottavaa, siis sehän se melkein siinä onkin.”

Nuori 4

”Ehdotuksia tulee, ja mä yleensä meen perässä.”

Nuori 3

”[nuorikin] Mitä enemmän oli [ammattilaisia], niin sitä vähemmän se puhu. Et ku oli niitä, hyvin paljon ollaan käyty niitä palavereja. Ainakin silloin, ku mä olin, niin on hyvin pieniä ne vastaukset ollu. Ku on kyselty.”

Nuoren äiti 2

Työntekijöiden kokemusten mukaan nuorten on usein alistuttava viranomaisten ehdotuksiin. Juvonen (2015) muistuttaa, että ongelmien ratkaisemista jarruttavat sellaiset auttamistyön tilanteet, joissa nuoret myöntyvät vastentahtoisesti työntekijöiden esittämiin ratkaisuvaihtoehtoihin. Ulkoapäin tulevat pakot tai ilman nuoren osallisuutta tehdyt ratkaisut eivät lisää nuoren toimijuutta. (Juvonen 2015, 48–49.) Tällöin palavereista ja niissä tehdyistä suunnitelmista ei ole hyötyä, eikä niiden toteuttamiseen sitouduta, kuten yksi työntekijä kuvaa.

”Kyllä nuoret vastaa, ku niiltä kysytään. Mut ei ne oma-aloitteisia oo. Harvoin ne lähtee, et ”oon tätä mieltä, tai haluisin tätä tai tota”. Et ehkä ne kumminki, et onhan se kumminki, et kokevat jonkun sosiaalitoimen, työvoimatoimiston semmosena niiku virkamiesmäisenä. Ja kumminki on vähän mentävä sen mukaan, mitä he sanoo, koska on rahoista kyse. Et on alistuttava.”

Asiakastyöntekijä

”Nuori nyökkäilee ja raapustaa nimensä alle. Mut sit, ku se häviää, niin se on roskiksessa se lappu, ja suunnitelmat on samantien unohdettu, ne ei toteudu. Tokihan se tilastoja kaunistaa. Että on nuori saatu tietyille kursseille tai tehty tällanen suunnitelma, et joo parantaahan se tilastoja ja byrokariaa, mut ei sitä nuorta. Sit taas tulee semmonen kokemus, et ei tästä ollu mulle mitään hyötyä, jonninjoutavia suunnitelmia, ei mun asiat etene. Kukaan ei mua oikeesti kuunnellu tai otanu tosissaan.”

Asiakastyöntekijä

Haastatteluissa koettiin, että aikuisen ja nuoren väliset kahdenkeskiset tapaamiset ennen verkostopalavereja olivat ehdottoman tärkeitä. Työntekijöillä oli huonoja kokemuksia verkostopalaveritilanteista, joissa kukaan aikuinen ei tunne nuorta riittävästi. Jos ensikohtaaminen nuoren kanssa on yhteispalaverissa, nähtiin se hyvin vaikeana luottamussuhteen rakentamisen ja tulevan yhteistyön kannalta.

”Se, et oon saattanut joskus kerran nähä tai et on ihan tuntematon. Ei siinä tilanteessa pysty tietää, et mitä mieltä se nuori oikeesti on. Vähän yrittää ilmeistä ja eleistä ja siitä ottaa kiinni, et onks se ihan saamaa mieltä sit kumminkaan.”

Asiakastyöntekijä

”Näin sitä [nuorta] vasta siinä, ku mentiin palaveriin, missä oli [muitakin ammattilaisia], ja sitten mä tulin sinne, että ”terve”. Siin ei saanu sitä luottamusta rakennettua nuoren kaa. Pitäis päästä aina tutustuu ensin kahestaan. Ku siltä kysyttiin sit lopussa, että haluiks se jutella mun kaa jälkeinpäin, ni se oli silleen et ”en mä haluu enempää niinku enempää ihmisiä tähän, niinku jutella”. Ja ymmärsin täysin sen, että ku ei oo sitä luottamusta, ni miks haluu jollekin oudolle ihmiselle... Se on huonoin vaihtoehto, että tulee suoraan palaveriin, ettei oo jutellu nuoren kaa.”

Asiakastyöntekijä

Verkostopalaveri toimii, kun nuorella on palaverissa oma tukihenkilö, aikuinen, johon hän voi luottaa ja joka pitää nuoren puolia sekä edustaa nuoren näkökulmaa.

**”Ku tiedän tai tunnen nuoren, niin se on paljon helpompaa. Tietysti ymmärrän sen, et on tetyt jutut, minkä mukaan on mentävä, mut sit taas se pakottaminenkaan ei oo mistään kotosin sitä nuorta kohtaan. Et sit mä pystyn, kun tunnen nuoren, nii siinä kohtaa vähän et ”hei, että.. sen verran tiedän ja tunnen [nuorta], et uskon vaikka näin tässä puhutaan niin kuulos-
taa hyvälle. Mut kun sen pitää maanantaina toteutuu, niin se ei toteudu, et sen verran mä tunnen.”**

Asiakastyöntekijä

Verkostopalaverit ovat tärkeä yhteistyömuoto eri palvelusektoreiden toimijoille. Niissä he voivat tarkastella nuoren tilannetta kokonaisvaltaisesti ja tehdä yhteisiä suunnitelmia. Verkostotyöskentely ei saa kuitenkaan häiritä eikä korvata kahdenvälisiä nuorisotyön muotoja ja aitoa nuoren kuulemistä. Toimiva yhteistyöverkosto rakennetaan nuorten tarpeita kunnioittavaksi ja joustavaksi rakenteeksi. Nuoren kannalta voi joskus olla helpompi hoitaa asioita yhden aikuisen kanssa niin, että tarvittavat yhteistyötahot ovat mukana verkostossa. Kun tarvittava luottamus on rakennettu nuoren ja auttajien välille, verkostopalaverit voivat toimia, kuten Niilon tarinassa.

Vanhemmat mukaan – ”Hyvä, että soitit ja kerroit”

Puurosen (2014) mukaan etsivää nuorisotyötä ohjaa asiakasprosessin malli, jossa nuoren tilannetta käsitellään työntekijäkeskeisesti viranomaisverkostoissa. Asiakasprosessissa nuoren vanhempien tukemisen ei ole määritelty kuuluvan etsivään nuorisotyöhön eikä siihen ole osoitettu resursseja. (Puuronen 2014, 80.) Aineiston perusteella voidaan todeta, että nuoren erityistarpeiden huomioiminen ja yksilöllinen palvelukokonaisuus eivät toteudu ilman nuoren tuntemista. Nuoren kuuleminen ei puolestaan aina onnistu ilman tukea. Nuorten tiedot, voimavarat ja kyvyt eivät aina riitä avaamaan kokonaistilannetta ammattilaisille. Nuoren vanhemmat tai muu tuttu aikuinen olisi tärkeä saada mukaan verkostoon tuomaan tietoa nuoren asioista (Katso Junttila-Vitikka & Ronkainen 2014.).

Vanhempien puheissa nousi esiin voimakas huoli nuorten pärjäämisestä silloin, kun kukaan ei hallitse kokonaisuutta. Jos nuorta ei tunneta tarpeeksi, asiat eivät hoidu. Vanhempien mukaan nuorella ei aina ole kykyä selvittää ja hoitaa omia asioitaan, eivätkä apua tarjoavat ammattilaiset

tunne riittävästi nuoren taustoja tai esimerkiksi tämän tapaa kommunikoida. Nuorella voi esimerkiksi olla tapana peittää omat vaikeutensa auttavilta tahoilta, vaikka niiden esiin tuominen olisi olennaista oikean avun löytämiseksi.

”[Nuorikin] on ollu sellanen niin sanottu erityislapsi. Niiku näitten diagnoosiensa valossa, mut et eihän siitä huomaa mitään, ja ei kukaan osais ajatella, et on ollu mitään sellasta.”

Äiti 1

”Kauhea huoli, että ne heittää sen sitte [asunnosta] ulos. Et miten sen [nuoren] sitte käy. Ku ne oli sanonu, et ”tule sitten ja tehdään se” ja näin. Mä sanoin, et ”se ei oikeastaan riitä, et sille sanotaan, et tehdään näin” ja hirveesti kato annetaan ohjeita. Ku se ei ymmärrä niitä, niin se jätti sen asian. Se työntää sen asian syrjään. Sit ku mä soitin sinne, niin vaan sano, et ”se on hyvä, että soitit ja kerroit, kun ei hekään tunne [nuorta] siellä. Ei se [nuori] kysy, jos se ei ymmärrä. Mutta ku mä sen [nuoren] ajatusmaailman tunnen, et se ei näytä sitä, et se ymmärtäminen... Siithän ne tulee ne kaikki solmut sitte siihen elämään, ku sä et selvitä niitä asioita. Mut on se vaikeeta, jos ei ymmärrä, niin ei sitä halua, et koko ajan on, et ”eks toi nyt ymmärrä yhtään mitään”, koska sellanen tunnehan sille tulee.”

Äiti 2

Vanhemmilla on vaikea rooli täysi-ikäisen lapsen auttamisessa, koska heitä ei automaattisesti kuulla nuoreen liittyvissä asioissa. Vanhemmat kertoivat haastatteluissa kokemuksiinsa palveluista, joissa heihin ei oltu yhteydessä pyynnöstä ja nuoren suostumuksesta huolimatta. Heidät oli jätetty ilman tietoa ja mahdollisuutta huolehtia asioiden etenemistä sekä osallistua päätöksentekoon. Tämä oli nuoren tilanteen kannalta ongelmallista, koska itsenäinen vastuunkanto oli nuorille vaikeaa.

”Ja ku hänkin on täysikäinen, niin eihän mullekaan mitään kerrota. Ja mä haluun toisaalta niiku kunnioittaa sitä, et hän on täysikäinen, ei hänen tarvii omia asioitaan mulle selvittää. Must olis kans älyttömän mukava tietää, että mitä se [nuori] on puhunu ja mitä [nuoren] asioita on hoidettu, mutta ei ne laillisesti kuulu mulle. Oli puhetta silloin, että [nuori] oli antanut hänelle mun puhelinnumeron, että voi soittaa mulle, jos tulee jotakin. Ei oo soittanu ikinä. Enkä mäkään sit tiedä, et kuka on, et mä voisin soittaa. Et seki on taas tällanen tietosuoja-asia, et enhän mä voi edes [nuoren] asioita hoitaa, ku se on täysikäinen. Hankala just, et mä tiedän vaan sen, mitä [nuori] on mulle kertonu. Että jos mulla olis ollu tieto, et [nuori] on jättäny vuokrat maksamatta...”

Äiti 1

”Mä en edes tienny, ku se oli täysikäinen, niin mä en tienny, et se lintsaili niin paljon. Mä sanoin, et mulle pitäis ilmottaa, mut ku on täysikäinen, niin ei ilmoiteta. Mä en voi sanoo siitä ammattikoulun loppuajasta oikeastaan mitään, ku mulle ei oo kerrottu. Must se on väärin, vaikka mä sanoin ja [nuoriki] anto luvan. Ei he sitte ottanu... Eihän tommonen, jolla on noin moninaiset ongelmat ja rupee mielenterveyskin pettämään ja kaikki, niin eihän se voi ottaa vastuuta yks kaks, ku ei pysty tänä päivänäkään, vaik on jo ton ikänen.”

Äiti 2

Kuten myös Junttila-Vitikka ja Ronkainen (2014) toteavat Mikkelin Tajua Mut! -toimintamallista, vanhempia tulisi entistä paremmin hyödyntää yhteistyöverkoston resurssina. Vanhemmat tai muut nuoren läheiset tuovat työntekijöille tarpeellista tietoa nuoresta. Samalla koko perhettä on mahdollista tukea. Erään työntekijän mukaan nuori tulisi huomioida paremmin osana perhettä, ei vain yksilönä.

”Vaikka nää on aikuisia ihmisiä, niin ymmärrettäis se nuori, ei yksikkönä, vaan se perhe ja se yhteisö, mihin se kuuluu.”

Asiakastyöntekijä

Niilon tarina: onnistunut verkostopalaveri

Niilon oli liputtanut kaksi eri toimijaa, kun hän oli lopettanut työpajalla työskentelyn. Niilo oli työskennellyt useita vuosia erään nuorisotyöntekijän kanssa, joka oli toinen liputtajista. Palaveri järjestyi nuoren, kahden liputtajan ja etsivän nuorisotyöntekijän kanssa rennoissa merkeissä.

”Mehän mentiin vaan tohon lähikahvioon taas ja siinä juteltiin ja käytiin vähä tätä nykyistä kuvio läpi. Et siin on just se, et ku lopetti siel [työpajalla], et se [työpajan] työntekijä, hän hän ei kato tiedä mun asioista mitää. Ja se oli ensimmäinen kerta, kun mä [etsivääkään] näin koskaan niin vähä niinku päivitti statusta kaikille.”

Palaverin jälkeen Niilo oli koulutuksiin ja tukihakemuksiin liittyvissä asioissa yhteydessä etsivään työntekijään ja harrastustoimintaan liittyvissä asioissa omaan tukihenkilöön (nuorisotyöntekijä).

Niilolle on tärkeää jatkuvuus ja mahdollisuus jatkaa ”vanhaa hommaa” tutun työntekijän kanssa. Kyse on säännöllisestä tekemisestä perustuvasta tapaamisesta, jossa on samalla mahdollisuus jutella ja saada apua käytännön asioihin.

”Tän Tajua Mut! -projektin takia mä oon ollu [etsivään] yhteydessä sen takii, ja [tukihenkilön] kanssa tehään edelleen hyvin paljo hommii, vähä niinku jatkettu sitä vanhaa hommaa tän myötä. Tunnetaan hyvin, ja meil on aika selkeet kuviot. Nyt se vetää sellasta [liikuntakerhoo] nuorille tuolla, ni yleensä siihen sit osallistuu. Tulee siin sit juteltuu samalla, ja sit se auttaa mua ehkä tekemään jotai, tavittaessa jotai hakemuksia ja jotain hakee hommii. Ja sit mä en juuri liiku nykyään yhtään, niin se on hyvä ehkä välillä käydä [urheilemassa], tuleepaha tehty ainaki jotain.”

”Se on mun mielestä hyvä, että mä pystyn jatkaan näitä mun peruskuvioita ton [tukihenkilön] kanssa, et luultavasti ilman tätä mä en olis sitäkään pysytny. Se on [tukihenkilön] kanssa mukavaa, et se on yks henkilö, jonka kanssa on tullut tehty kaikenlaista muuta, niinku jotain liikuntavaihtoehtoja käyny siellä [harrastuksessa] hyvin paljon. Se on sellasta vaihtelua.”

Lisäksi Niilosta on ollut tarpeellista, että toimintamallin myötä häntä on kannustettu koulutuksen hankkimisessa ja tuettu käytännön asioiden järjestämisessä.

”Ilma tätä [tukea] mä varmaan istusin kaiket päivät taas kotona tekemättä mitään. Ainakin on joku, joka potkii mua yrittämään hankkimaan jotain koulutusta ja joku, joka myös auttaa. Tällä hetkellä myös haen toimeentulotukee, niin mä en kyllä sinnekään... Mä olin iha kusessa alkuu. [etsivä] ainakin autteli siinä hyvin paljon ja sopi mulle tapaamisen työntekijän kanssa ja... Hyvin ärsyttävää puuhaa, mutta sain sen ainakin vireille sen, en olis kyllä yksin saanut millään.”

Verkostopalaveri oli myös auttanut Niiloa tulevaisuuden suunnittelussa sekä koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä pohdinnoissa. Työntekijät olivat ideoineet ja selvittäneet yhdessä uusia vaihtoehtoja ja saaneet Niilon kiinnostuksen heräämään.

”Uusii vaihtoehtoi on ainaki tullu esille. Se siis on sellanen, et se oikeesti kiinnostaa aika voimakkaasti, että jos tästä sais jotai hommii löydettyyn, ni pääsis oikeesti tekemään ja kokeilemaan, ja jos se oikeesti toimii.”

Onnistunut yhteistyö ja uusien ideoiden kehittäminen oli mahdollista, koska palaverissa oli mukana Niilon hyvin tunteva ”luottoaikuinen”, joka oli tehnyt paljon pohjatyötä Niilon kiinnostuksenkohteiden selvittämiseksi.

”Siis mul on hyvin hankalaa ollu ammattihaaveet tai niinkun haaveet ylipäänsä tai niit oo koskaan olluakaan. Se on ollu aika suuri ongelma, mutta siis tällä hetkellä tää Tajua Mut! -projekti ja [työntekijöiden] kanssa siinä sumplittiin, et mitäs vois ruveta tekemään, et tavallaa [tukihenkilön] kanssa on tehty noita erilaisia testejä. Ja mitä ihme onkaa, et mitä vois olla, ni [eräs työ] on ollu sellanen, et se on ollu siellä aika korkeella aina, ja se on ollu sellanen mielenkiintoinenkin ..”

3 Pohdintaa: miten toimintamalli tuo lisäarvoa?

TUTKIMUKSESSA TARKASTELTIIN uutta Tajua Mut! -toimintamallia ja sen roolia palveluverkostossa: mitä lisäarvoa toimintamalli on tuonut nuorille ja mitä lisäarvoa se tuo etisivään nuorisotyöhön. Tutkimuksessa nostetaan esiin Tajua Mut! -toimintamalliin mahdollisuuksia ja haasteita avunsaantiprosessin käytäntöjen kautta. Tutkimuksen tulokset on koottu taulukkoon 3.

Tajua Mut! -toimintamallille asetetut tavoitteet voivat toteutua, kun nuoren tukemisen eri vaiheet huomioidaan ja niiden toteutumiseen panostetaan. Kuten eräs ohjausryhmän jäsen kommentoi tutkimuksen tuloksia, tarvitaan hyvin tavallisia asioita: luottamusta, aikaa, pitkäjänteisyyttä ja kavereita. Listaus sopii niin yksittäisen nuoren auttamiseen kuin myös ohjeeksi työntekijöiden yhteistyöhön.

Tajua Mut! -toimintamallin vahvuutena voidaan nähdä yksittäisen työntekijän mahdollisuus tarjota nuorelle apua ilman, että hänen tarvitsee tuntee koko palvelujärjestelmää. Parhaimmillaan Tajua Mut! -toimintamalli herättää työntekijät havainnoimaan kohtaamiensa nuorten

tuentarpeita ja tarjoaa matalan kynnyksen tavan auttaa.

Järjestelmän nuorilähtöisyyttä voisi edelleen lisätä kehittämällä nuorten tavoittamisen ja yhteydenpidon tapoja. Lisäksi tarvitaan panostusta nuoren avuntarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden selvittämiseen, nuoreen tutustumiseen sekä luottamussuhteen vahvistamiseen. Yksilökeskeinen systeemi kaipaa rinnalleen myös ryhmälähtöistä näkökulmaa: nuorten lähiyhteisöjen, kavereiden ja perheen merkityksen huomioimista työskentelytavoissa.

Kokonaisvaltainen ja verkostomainen työskentely edellyttää uusien toimintatapojen omaksumista. Nyt yhteistyöverkosto rakennetaan niiden ammattilaisten ympärille, joilla on kontakti nuoreen. Joidenkin nuorten verkostossa ammattilaisia voi olla jopa liikaa, ja toisilta nuorilta puuttuu tarvittavat yhteistyötahot. Nuorilähtöistä verkostotyöskentelyä voisi toimintamallissa kehittää siten, että mahdollistetaan nuoren tarpeisiin perustuva ”ammattilaisten liputus” eli helpotetaan uusien yhteistyötahojen kutsumista mukaan verkostoon.

Nuorilähtöistä verkostotyöskentelyä voisi toimintamallissa kehittää siten, että helpotetaan uusien yhteistyötahojen kutsumista mukaan verkostoon.

Taulukko 3. Keravan Tajua Mut! -toimintamallin mahdollisuudet, haasteet ja kehittämistarpeet.

	Mahdollisuudet	Haasteet	Suosituksukset
1. Nuoren tavoittaminen	<p>Matalan kynnyksen tapa tarjota tukea niille nuorille, joilla ei ole tarvittavia resursseja itse hakea apua.</p> <p>Nuoret saavat tukea varhaisemmassa vaiheessa yhteistyön tavoitettujen uusien toimijoiden kautta.</p>	<p>Nuorten avuntarpeiden tunnistaminen ja kentän työntekijöiden sitoutuminen toimintamallin käyttöön.</p> <p>Monet liputetuista jäävät tuen ulkopuolelle, koska heitä ei tavoiteta tai he eivät ota apua vastaan.</p>	<p>Tarvitaan esimiestason toimia työntekijöiden sitouttamiseksi ja toimintamallin käytön valmiuksien lisäämiseksi.</p> <p>Tarvittavien resurssien ja nuorilähtöisten käytäntöjen mahdollistaminen nuorten tavoittamiseen.</p>
2. Luottamussuhteen rakentaminen	<p>Etsivän nuorisotyön imago avuntarjoajana (vapaaehtoisuus ja nuoren toiveiden huomiointi) on myönteinen ja motivoi yhteistyöhön.</p> <p>Tapaamiset toteutetaan nuorten ehdoilla joustavasti.</p>	<p>Liputuskriteerit saattavat olla ristiriidassa nuoren oman kokemuksen kanssa, mikä vaikeuttaa tuen vastaanottoa.</p> <p>Etsivän työn ja aikaresurssien riittäminen pitkäjänteiseen työskentelyyn asiakasmäärien kasvaessa.</p>	<p>Tukea tarjotaan huomioimalla nuorten näkökulma ja oma avuntarve sekä voimavarat.</p> <p>Luottamussuhteen muodostumiseen on panostettava ja varattava riittävästi aikaa.</p>
3. Tukitoimet	<p>Nuoret hyötyvät työntekijöiden tarjoamasta henkilökohtaisesta ohjauksesta sekä käytännön avusta ja tuesta.</p> <p>Yhteistyö eri toimijoiden välillä mahdollistaa kokonaisuuden huomioinnin.</p>	<p>Nuorten elämäntilanteen, tarpeiden ja resurssien kohtaaminen tarjottujen palveluiden ja tukitoimien kanssa (esim. mielekäs tekeminen, vertaisyhteisö, rauha pohtia tulevaisuutta ja ammatinvalinta, mahdollisuus työhön).</p>	<p>Nuorten omat määritykset hyvinvointia lisäävistä tekijöistä ja tuentarpeesta tulisi asettaa toiminnan keskiöön.</p> <p>Nuoren kiinnostuksen kohteiden ja toiveiden selvittäminen on ensisijaista.</p>
4. Verkostopalaverit	<p>Verkostopalaveri toimii tilanteissa, joissa nuorella on oma "tukihenkilö", luotettava aikuinen, joka tuntee nuoren tilanteen.</p>	<p>Nuorilähtöisyyden toteutumisen palaverikäytännöissä.</p> <p>Nuoren oma lähipiiri jää ulkopuolelle.</p> <p>Yhteistyöverkosto rakennetaan niiden ammattilaisten ympärille, joilla on jo kontakti nuoreen.</p>	<p>Verkostopalavereiden toteuttaminen nuoren ehdoilla joustavana rakenteena.</p> <p>Vanhempien tai muiden läheisten kutsuminen mukaan yhteistyöverkostoon.</p> <p>Verkostoon tulisi voida "liputtaa ammatillaisia" nuoren tarpeista lähtien.</p>

Liite Tajua Mut! -toimintamallin taustaa

Lasten, nuorten ja perheiden lisääntynyt pahoinvointi on yksi yhteiskuntamme merkittävimmistä huolenaiheista. Kuulemme toistuvasti esimerkkejä kärjistyneistä tilanteista, joissa tuen tarpeesta kertovia signaaleja ei ole havaittu tai apua ei syystä tai toisesta ole kyetty antamaan. Nykyistä varhaisemman tuen ja toimivampien palveluiden tarve on kuitenkin laajalti tunnistettu. Näiden kehittämistavoitteiden haasteena on toisaalta lasten ja nuorten tilanteiden moninaisuus, toisaalta nykyisen perhetyön vähäiset resurssit sekä palvelujärjestelmän pirstaleisuus. Suomessa lasten ja nuorten palvelut ovat monipuolisia, mutta ne ovat hajallaan ja jakautuneet eri sektoreille. Usein ammatillaiset

tarkastelevat auttamansa lapsen tai nuoren tilannetta vain oman toimenkuvansa kautta rajatusta näkökulmasta.

Tajua Mut! -toimintamalli vastaa kansalliseen tarpeeseen kehittää varhaisen vaiheen moniammatillista yhteistyötä ja tiedonvaihtoa lasten, nuorten ja perheiden tukemisessa. Toimintamallin taustalla on hollantilainen monialaisen yhteistyön malli, jota alettiin käyttää Rotterdamissa kaupungissa vuonna 1998. Vuonna 2010 se tuli laakisääteiseksi kaikissa Hollannin kunnissa. Sitran Suomessa käynnistämässä piloteissa on kehitetty uusi, Suomen kulttuuriin ja lainsäädäntöön soveltuva versio. Hankkeet on toteutettu yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

Kuva 1. Tajua Mut! -toimintamalli tarjoaa työkalun, jonka avulla eri tahot löytävät toisensa.

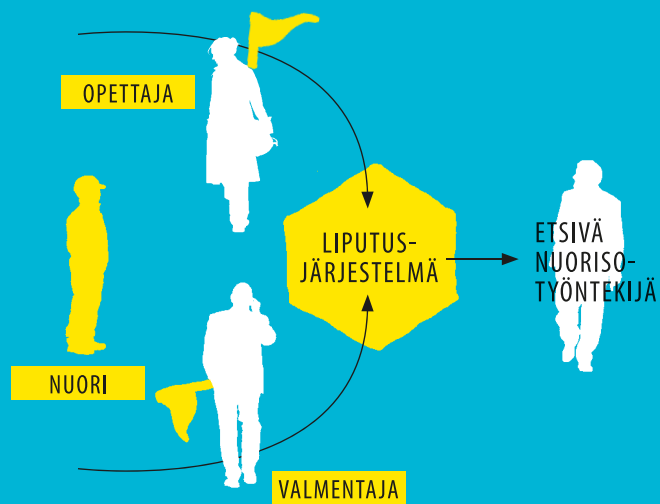

Tajua Mut! -toiminnan periaatteet

Tajua Mut! -toimintamallin tavoitteena on tukea lapsia ja nuoria asiakaslähtöisesti räätälöidyn moniammatillisen yhteistyön avulla. Toiminnassa mukana olevat viranomaiset sekä kolmannen ja yksityisen sektorin toimijat voivat liputtaa eli ilmoittautua mukaan yhteistyöhön muiden samaa lasta tai nuorta auttavien ammattilaisten kanssa. Liputtaminen toteutuu, kun lapsen tai nuoren yksilöinti- ja

yhteystiedot (nimi, sukupuoli, syntymäaika ja puhelinnumero) lisätään verkkopohjaiseen Tajua Mut! -järjestelmään. Tähän pyydetään nuoren (tai lapsen huoltajien) suostumus. Tietojärjestelmän käyttö opetellaan lyhyessä koulutuksessa, johon osallistuminen on käyttäjätunnusten saamisen edellytys. Suomessa ei ole aikaisemmin ollut saatavilla työkalua, joka mahdollistaa ammattilaisten välisen yhteistyön.

Kuva 2. Lasta tai nuorta auttavat toimijat voivat Tajua Mut! -toimintamallin avulla muodostaa lippuparin. Etsivä nuorisotyöntekijä pyytää lapsen huoltajalta tai nuorelta suostumuksen yhteistyön aloittamiseen.

Kun vähintään kaksi ammattilaista on ilmoittautunut halukkaiksi tekemään yhteistyötä saman lapsen tai nuoren kohdalla, muodostuu lippupari. Tieto uudesta lippuparista välittyy etsivälle nuorisotyöntekijälle. Keravan pilotissa ei edellytetty lippuparien syntymistä, vaan jo yksi liputus käynnisti yhteistyön nuoren kanssa. Etsivä nuorisotyöntekijä ottaa yhteyttä lapsen huoltajiin tai nuoreen ja kysyy suostumusta perheen sekä ammattilaisten väliseen yhteistyöhön. Jos lupa saadaan, etsivä nuorisotyöntekijä kutsuu edellä mainitut henkilöt yhteiseen tapaamiseen. Perhe voi valita, ketkä liputtajista he haluavat mukaan yhteistyöhön. Lisäksi he voivat kutsua mukaan muita ammattilaisia tai muulla tavalla tärkeitä henkilöitä. Yhteistyötapaamisessa lapselta tai nuorelta kysytään, mitä hänelle kuuluu ja miten hän itse näkee oman tilanteensa. Tämän jälkeen pohditaan yhdessä, miten ammattilaiset voisivat parhaiten auttaa lasta, nuorta tai koko perhettä.

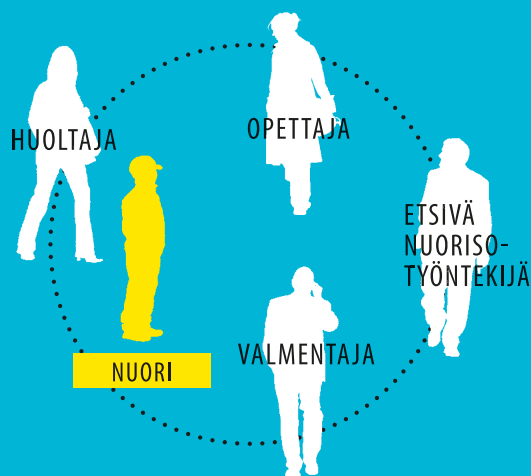
Tavoitteena on ehkäistä lasten ja nuorten syrjäytymistä tarjoamalla palveluita kokonaisvaltaisesti ja asiakaslähti-

sesti. Auttamistyön vaikuttavuus paranee, ja päällekkäinen työ vähenee. Lisäksi toimintamalli mahdollistaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välisen yhteistyön tavalla, joka ei ole sidoksissa yksittäisen kunnan organisaatiokenteeseen. Tajua Mut! -toiminnan ideana on myös pyrkiä tarjoamaan tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ennaltaehkäisevän avun on todettu paitsi säästävän lapsia ja nuoria vakavien ongelmien tuottamilta haitoilta myös olevan kustannustehokas investointi. Ennaltaehkäisevä tuki on keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä selvästi edullisempaa kuin korjaavien palvelujen järjestäminen.

Tajua Mut! -toimintamalli ei korvaa muita auttamiskeinoja, vaan se tulee niiden rinnalle tukemaan erityisesti yhteistyön vahvistumista. Perheiden ja ammattilaisten välinen tiedonkulku lisääntyy, jolloin lasta tai nuorta voidaan auttaa kokonaisvaltaisemmin. Tilanteen ratkeaminen ei välttämättä vaadi raskaita toimenpiteitä – usein jo pelkkä lapsen tai nuoren huomioiminen ja keskustelu riittää.

Varhaiseen huoleen tarttuminen vaatii ammattilaisilta

Kuva 3. Tajua Mut! -toimijat kuulevat lapsen tai nuoren ja hänen perheensä näkemyksiä.

myös uudenlaista toimintakulttuuria. On oltava rohkeutta ottaa huoli puheeksi ja ulottaa yhteistyö myös omien verkostojen ulkopuolelle. Samalla on tärkeää tukea lapsen, nuoren ja perheen osallisuutta ja aktiivista toimijuutta auttamisprosessissa. Tajua Mut! -toimintamallin jalkautuminen edellyttää, että sitä käyttävillä toimijoilla on riittävät valmiudet ottaa puheeksi heikotkin signaalit lasten, nuorten tai perheiden kanssa sekä tehdä asiakaslähtöistä verkostoyhteistyötä. Näiden valmiuksien kehittämiseksi on tarjottava ohjeistusta ja koulutuksia.

Toimintamallin peruseriaatteet ja pilottihankkeiden kokemuksia on koottu käsikirjaan Tajua Mut! -toimintamalli lasten ja nuorten tukena. Käsikirjan voi ladata Sitran Internet-sivuilta osoitteesta <http://www.sitra.fi/julkaisu/2014/tajua-mut-toimintamalli-lasten-ja-nuorten-tukena>.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna, Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Julkaisuja 160. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Alanen, Olli (2015) Nuoret osallisiksi. Teoksessa: Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015: 77–89.
- Ervamaa, Suvi, Haahkola, Kimmo, Illi, Marja, Markkola, Antti, Tukiainen, Henna & Suomalainen, Kirsi (2014) Tajua Mut! -toimintamallin lasten ja nuorten tukena. Sitran selvityksiä 83.
- Hellström, Martti. (2015) Tajua Mut! -toimintamallin opit Espoosta. Olisi surku jos se otettaisiin pois. Sitran selvityksiä 97.
- Herranen, Jatta, Määttä, Mirja & Souto, Anne-Mari (2015) Opiskelu mahdolliseksi. Teoksessa: Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015: 57–76.
- Häkli, Jouni, Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka (2015) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 171, Kenttä. Juvenes, Tampere.
- Junttila-Vitikka, Pirjo & Ronkainen, Jussi. (2015) Tajua Mut! -toimintamallin opit Mikkelistä. Systeemi avaruudesta? Sitran selvityksiä 88.
- Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 165, Tiede. Unigrafia: Helsinki.
- Miettinen, Sonja & Pöyry, Sanna-Mari (2015) Vainulla Etelä-Savossa. Vaikkeimmin työllistyvät nuoret palvelujärjestelmässä -selvitys. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Mikkelä. Tutkimuksia ja raportteja – Research Reports 100: Mikkelä.
- Muukkonen, Tiina, Nevanen, Salla, Ohisalo, Maria & Turunen, Saija (2014) Yksikin aikuinen riittää – nuoren sosiaalinen vahvistaminen ja voimaantuminen Luotsi-toiminnassa. Nuorisotutkimus 3/2014: 17–32. Nuorisolaki (72/2006).
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2015) Nuorisolain uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015: 16. Luettavissa osoitteessa http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2015/nuorisolain_uudistaminen.html?print=true. (Viitattu 15.1.2016.)
- Perttula, Rauno (2015) Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Puuronen, Anne (2014) Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä. Julkaisuja 144. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Saikkonen, Paula, Blomgren Sanna, Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) Palvelut kuntouttaviksi. Teoksessa: Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015: 37–56.

Tajua Mut! -toimintamalli vastaa laajasti tunnistettuun kansalliseen tarpeeseen kehittää varhaisen vaiheen moniammatillista yhteistyötä ja tiedonvaihtoa lasten, nuorten sekä perheiden tukemisessa. Työkalua, joka mahdollistaa ammattilaisten välisen yhteistyön asiakkaan suostumuksella, ei ole Suomessa aikaisemmin ollut saatavilla.

Keravan Tajua Mut! -pilotista toteutettu selvitys tarjoaa syventävää näkemystä uuden innovaation toimivuudesta julkisella sektorilla. Toimintamallia tarkastellaan nuoren, ammattilaisten ja huoltajien näkökulmasta.

Sitran selvityksiä 110

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on tulevaisuusorganisaatio, joka tekee töitä Suomen kilpailukyvyä ja suomalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Ennakoimme yhteiskunnan muutosta, etsimme käytännön tekemisellä uusia toimintamalleja ja vauhditamme kestävään hyvinvointiin tähtäävää liiketoimintaa.